

DEPARTMAN ZA TURISTIČKI I HOTELIJERSKI MENADŽMENT
UNIVERZITET SINGIDUNUM

Master rad

ZDRAVSTVENI TURIZAM KAO FAKTOR RAZVOJA
VRNJAČKE BANJE

kandidat:

dipl ecc Nemanja Đurović
405297/2009

mentor:

prof dr Slobodan Čerović

Beograd, 2011

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
UVOD	4
1. ZDRAVSTVENI TURIZAM	6
1.1. UVOD	6
1.2. POJAM I RAZVOJ ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA.....	7
1.3. DEFINISANJE ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA.....	8
1.4. LEČILIŠNI TURIZAM	8
1.5. WELLNESS TURIZAM	9
1.6. REKREATIVNI TURIZAM.....	10
1.7. ZNAČAJ ZDRAVSTVENOG TURIZMA.....	12
1.8. ZDRAVSTVENI TURIZAM U SRBIJI	14
2. BANJE SRBIJE.....	16
2.1. UVOD	16
2.2. ISTORIJA BANJA U SRBIJI	17
2.3. PODELA BANJA	18
2.4. SMEŠTAJNI KAPACITETI.....	20
2.5. PROMET TURISTA U BANJAMA	21
3. VRNJAČKA BANJA – KRALJICA BANJSKOG TURIZMA.....	24
3.1. ISTORIJSKI ASPEKT RAZVOJA TURIZMA VRNJAČKE BANJE	24
3.2. ISTORIJA VRNJAČKE BANJE.....	25
3.3. TURISTIČKO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ VRNJAČKE BANJE	27
3.4. PRIRODNO-GEORGAFSKI FAKTORI VRNJAČKE BANJE.....	28
3.5. ANTROPOGENI FAKTORI	30
3.6. MATERIJALNA BAZA RAZVOJA TURIZMA (SMEŠTAJNA OSNOVA).....	37
3.7. PROMET TURISTA KROZ VEKOVE	40

4.	ZDRAVSTVENA PONUDA VRNJAČKE BANJE	45
4.1.	UVOD	45
4.2.	BALNEOTERAPIJA.....	45
4.3.	MINERALNI IZVORI VRNJAČKE BANJE	46
4.4.	PELOID	51
4.5.	PERSPEKTIVE ZA DOBIJANJE NOVIH KOLIČINA UGLJOKISELIH VODA	52
4.6.	HIPERBARIČNA MEDICINA	54
5.	SPECIJALNA BOLNICA „MERKUR“ – NOSILAC RAZVOJA ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA VRNJAČKE BANJE	55
5.1.	ISTORIJAT SPECIJALNE BOLNICE „MERKUR“	55
5.2.	ZDRAVSTVENA PONUDA SB „MERKUR“	57
5.3.	PROGRAMI ZDRAVLJA.....	58
5.4.	NACIONALNI CENTAR ZA PREVENCIJU I EDUKACIJU DIJABETIČARA.....	59
5.5.	DIJABETES MELITUS	61
5.6.	TENDENCIJE U RAZVOJU DIJABETESA	63
6.	KLJUČNI PROBLEMI RAZVOJA TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI SA MOGUĆIM REŠENJIMA.....	65
6.1.	PROBLEM SAOBRAĆAJNE DOSTUPNOSTI	65
6.2.	PROBLEM VODOVODNE INFRASTRUKTURE.....	67
6.3.	PROBLEM KANALISANJA I PREČIŠĆAVANJA OTPADNIH VODA.....	68
6.4.	PROBLEM DEPONIJ E I KOMUNALNOG OTPADA.....	69
6.5.	PROBLEM ZAGAĐIVANJA IZVORA.....	70
6.6.	PROBLEM PRIVATIZACIJE	71
	ZAKLJUČAK	73
	LITERATURA.....	74

UVOD

Banjski turizam je vid turizma koji u Srbiji ima najdužu tradiciju. Banje i klimatska mesta u Srbiji bili su poznati još u vreme Rimljana, koji su otkrili lekovitost voda i klime Srbije. Banje su retka i nezamenljiva nacionalna bogatstva, dragoceni prirodni, ali i rekreativno-turistički potencijal, sa komparativnim prednostima evropskog značaja. Trebalo bi da budu osnov razvoja srpskog turizma, jer su neiscrpni potencijal, i sa jako malo ulaganja mogu biti velika šansa našeg posrnulog turizma. Neke naše banje, isključivo individualnim napretkom dostigle su neki određeni nivo, i predstavljaju svakako smernicu za ulaganja i razvoj ostalih banjskih i klimatskih mesta. U ovome posebno prednjači Vrnjačka Banja, koja je vekovima vodeća banja na Balkanskom poluostrvu. Naravno i ona se sreće sa dosta problema i prepreka u svom daljem razvoju kako bi dostigla mesto koje zaslužuje, mesto među vodećim evropskim banjama.

Iako je Vrnjačka Banja daleko ispred ostalih banja Srbije, i Vrnjačkoj Banji je potreban plan razvoja i napretka, kako bi zadržala svoje leadersko mesto u Srbiji, a istovremeno se visoko pozicionirala i među banjama Evrope.

Predmet ovog rada je analiza zdravstvenog turizma kao faktora razvoja Vrnjčke Banje.

Prateći tendencije razvoja turizma u svetu, u ovom radu će zdravstveni turizam biti prikazan kao osnov razvoja Vrnjačke Banje. U godinama kada nam je privreda i ekonomija u poodmakloj krizi, možda jedina grana koja uspeva da se koliko-toliko održi je zdravstveni, banjski turizam. U ovom radu će akcenat biti na mogućnostima i šansama Vrnjačke Banje da se na osnovu prirodnih potencijala i zdravstvene ponude dalje razvija i dostigne nivo evropskih i svetskih banja. Pored svih lepota i bogatstava, postoji i mnogo loših stvari, mnogo opasnosti koje vrebaju da ugoze banje i klimatska mesta u našoj zemlji, a sa druge strane postoji čitava lista neiskorišćenih potencijala koji uz manja ili veća ulaganja, mogu doneti konkurentske prednosti u odnosu na vodeće evropske banje. Svakako je napred navedeno najupečatljivije na primeru Vrnjačke Banje.

Cilj ovog rada je da se sagleda veliki uticaj zdravstvenog turizma na razvoj naše najpoznatije banje, prikaže zdravstvenu i ostalu ponudu Vrnjačke Banje, te da ukaže na moguće probleme koji mogu negativno uticati na njen razvoj.

Struktura rada je postavljena tako da prati postavljeni cilj i predmet analize. Prvi deo predstavlja uvod u posmatranu pojavu, dat je kratak pregled istorijata i osnovnih pojmova zdravstvenog turizma. Drugi deo obuhvata pregled i analizu srpskih banja, u trećem delu je analizirana Vrnjačka Banja. Četvrti deo je ključni deo rada u kome je prikazana zdravstvena ponuda Vrnjačke Banje sa potencijalima koje treba iskoristiti. Peti deo predstavlja nastavak prethodnog, četvrtog dela, i posvećen je analizi Specijalne bolnice „Merkur“ koja svojim širokim asortimanom predstavlja nosioca razvoja zdravstvenog turizma Vrnjačke Banje. Šesti i poslednji deo ovog rada daje osvrt na probleme koji stoje na putu daljeg razvoja „kraljice banjanskog turizma“ sa rešenjem problema.

U ovom istraživanju korišćene su različite **metode**. S obzirom da se osnovni metodološki princip društvenih nauka zasniva na dijalektici, proizilazi da je korišćena dijalektička, sintetička i verifikaciona metoda. Dijalektičkom metodom sagledana je međusobna povezanost i uslovljenost istraživanih pojava, a sintetička kao i verifikaciona metoda poslužile su za proveru hipoteza od kojih se pošlo u istraživanju. Pored toga u ovom istraživanju korišćene su različite metode iskustvenog ispitivanja. Pre svega korišćen je metod posmatranja i to njegove podvrste: neposredno posmatranje, slobodno posmatranje, posmatranje dokumenata, participativno posmatranje, etapno posmatranje. Potom, korišćen je deskriptivni metod za opisivanje, "davanje pregleda" posmatranih pojava. Suština ove metode je konstatovanje činjenica u praksi. Takođe, metoda statističke analize je primenjena i to u obradi raspoloživih podataka iz statističkog sistema pojedinih ustanova. Ostali metodi koji su korišćeni su historiografija (historiografija pisanih izvora), intervju (slobodan i organizovan) sa aktivnim nosiocima turizma Vrnjačke Banje (TO Vrnjačka Banja, Opština Vrnjačka Banja, JKP Beli Izvor, JP Borjak...) prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka o banjama i klimatskim mestima Srbije.

1. ZDRAVSTVENI TURIZAM

1.1. UVOD

Zdravstveni turizam je termin koji se po prvi put pojavljuje kod turističkih agencija i medija da opiše brzo-rastuću praksu putovanja preko međunarodnih granica radi dobijanja zdravstvene zaštite. U početku, uobičajene usluge koje su tražili putnici su bile specijalizovane, kompleksne operacije, kardiohirurgija, oralna hirurgija, estetske hirurgija. Međutim, kasnije praktično sve vrste zdravstvene zaštite, uključujući i psihijatriju, alternativnu medicinu, negu oporavka počele su da budu na raspolaganju. (Geić, Čmrlec, 2010)

Prvi oblik zdravstvenog turizma datira hiljadama godina unazad kada su grčki hodočasnici putovali iz celog Mediterana u malo mesto u Saronskom zalivu, Epidauriju, svetište boga lečenja Asklepija. Začetci banjskog turizma su nešto novijeg datuma i datiraju iz osamnaestog veka gde imamo primere Engleza koji su posećivali banje jer su pretpostavljali, verovali da se upravo tu nalaze izvori mineralne vode koja leči od kostobolje, poremećaja jetre do bronhitisa. (Geić, Čmrlec, 2010)

Republika Srbija je na istorijskoj raskrsnici gde se odvijaju intenzivna prilagođavanja evropskim integracijama i gde se ispoljava snažan rast konkurencije. Na putu je definisanja razvojnih ciljeva i privrednih sektora sa izgleđima za uspeh, gde će samostalno i uz podršku međunarodne zajednice morati što pre da izgradi i realizuje konkurentne strategije rasta. Turizam se u tom kontekstu nameće kao nezaobilazan kompleks sa neiskorišćenim potencijalom. Srpski turistički potencijali nisu do sada dovoljno valorizovani, jer turizam nikada nije bio ozbiljna tema razvojne politike. Sa druge strane, mnoge države sa sličnim ili čak slabijim potencijalom su poslednjih godina učinile napore koji su ih doveli na mapu značajnih svetskih turističkih zemalja. Primeri Mađarske, Češke, Bugarske, Rumunije i Poljske to najbolje potvrđuju.

Republika Srbija danas ima samo komparativne prednosti u turizmu, jer poseduje raznovrsnu strukturu turističke ponude, nalazi se u blizini tradicionalnih i novih turističkih tržišta, ima dugu istoriju i opštu prepoznatljivost, očuvane prirodne resurse, srazmerno dobre komunikacije i poseduje veliki ljudski potencijal. Proces transformacije komparativnih u konkurentne prednosti u turizmu Republike Srbije deo je ukupnih reformskih procesa.

Kako su banje nosioci razvoja turizma u Republici Srbiji, nameće se logičan zaključak da je zdravstveno-rekreativni turizam vid turizma koji treba posebno negovati i ulagati u njega.

Zdravstveni turizam u savremenom procesu transformacije turističke ponude doživljava transformaciju od čisto lečilišnog ka zdravstvenom turizmu. To podrazumeva proširenje ponude, obogaćenje sadržaja boravka posetilaca i stvaranja čitavog niza različitih programa za različite potrebe turista. Na našim prostorima, ova transformacija podrazumeva prerastanje banja od lečilišnih objekata u savremeno uređene i programima obogaćene centre koji nude programe prevencije, rehabilitacije, wellness-a i drugih sportsko-rekreativnih programa koji će privući ne samo pacijenta kome država finansira produženo lečenje i rehabilitaciju, nego i zdravog gosta koji je svestan da je neophodno da za sopstveno zdravlje i kondiciju sam finansira svoj odmor i boravak u banjskim i klimatskim mestima.

1.2. POJAM I RAZVOJ ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA

Zdravstveni motiv je evolucijski gledano bio prvi motiv privremene promene domicilnog okruženja, a povećanjem svesti ljudi o značaju zdravlja, svi su izgledi da će on i u skorijoj budućnosti ponovo zauzeti primat, bez obzira da li je reč o preventivi, rehabilitaciji ili kurativi.

Zdravstveni turizam se razvio od banjskog turizma koji je baziran na termalnim izvorima i lekovitom potencijalu mineralnih voda. Prateći definiciju ESPA-e (The European Spas Association) reč „banja“ znači „mineralni izvor“ ili „lekovito mesto gde postoji mineralni izvor“. Suština pojma je u raspoloživosti tih lokaliteta da osiguraju odgovarajuću, ne samo turističku, već i zdravstvenu infrastrukturu i sadržaj za boravak gostiju koji ih posećuju sa sasvim određenom namerom. (www.espa-ehv.com)

Slika 1. Zdravstveni turizam

Izvor: www.drselakovic.rs

Banjski turizam je vid turizma koji u Srbiji ima najdužu tradiciju. Banje i klimatska mesta u Srbiji bili su poznati još u vreme Rimljana, koji su otkrili lekovitost voda i klime Srbije. Po broju nalazišta termomineralnih voda i njihovoj raznovrsnosti, i po broju banja srazmerno površini Srbija je najbogatija u Evropi i jedna od najbogatijih u svetu.

Banje su retka i nezamenljiva nacionalna bogatstva, dragoceni prirodni, ali i rekreativno-turistički potencijal, sa komparativnim prednostima evropskog značaja. Banje bi trebalo da budu osnov razvoja kontinentalnog turizma, ali kod nas to nisu, jer samo nekoliko banja može da se smatra savremenim.

1.3. DEFINISANJE ZDRAVSTENO-REKREATIVNOG TURIZMA

Zdravlje je jedan od najstarijih trajnih i najjačih motiva turističkih kretanja, te da turizam u svim svojim oblicima više-manje uvek vrši zdravstvenu funkciju.

Preteča današnje Svetske turističke organizacije (WTO), organizacija JUOTO(UIOTO), još je početkom 70-tih godina prošlog veka u studiji „Health Tourism“ definisala pojam zdravstvenog turizma ističući korišćenje mineralne vode i klime u zdravstvene svrhe. Isti stav kasnije preuzela je i WTO, kao i ostale međunarodne organizacije koje se bave zdravstvenim turizmom sa medicinskog (WHO), balneološkog (FITEC-Međunarodno udruženje naučnika za termalizam i klimatizam) te turističkog stanovišta (Aiest-Međunarodno udruženje naučnih turističkih eksperata). Upravo je Aiest dao vredan doprinos razjašnjavanju niza aktuelnih pitanja iz ove oblasti, posvetivši im godišnji kongres 1989.godine u Budimpešti. (www.espa-ehv.com)

Prateći savremene trendove u turizmu, bitno je spomenuti i sve češće upotrebljavan pojam „wellness“ kao sopstveni deo zdravstvenog turizma. Koncept wellness-a i wellness filozofije razvija američki doktor Halbert Dunn 1959.godine kada je prvi put pisao o posebnom stanju zdravlja koji podrazumeva osećaj dobrostanja gde se čovek posmatra kao telo, duša i um, zavisni od svoje okoline. Dunn je nazvao ovo stanje ličnog zadovoljstva „high-level wellness“.

Zečević smatra da postoje 3 (tri) forme zdravstvenog turizma:

- lečilišni,
- kurativni,
- wellness.

Lečilišni znači samo lečenje i jedan vid oporavka, kurativan predstavlja rehabilitaciju, dok je wellness usmeran na ono što znači u zdravom telu zdrav duh, odnosno dobro stanje tela i duha. Usluge koje se pružaju su različite za svaki od tih segmenata.(Zečević,2004)

1.4. LEČILIŠNI TURIZAM

Iskustvo je kroz vekove da svojim boljkama ljudi traže lekove u prirodi, među travama, biljkama, u zelenilu, čistom šumskom vazduhu, u mineralnoj i toploj vodi. Lekovite termomineralne vode koristili su drevni narodi, a i savremeni čovek iako su se medicinske nauke snažno razvijale.

Iskustvo i proučavanje su pokazali da tople i hladne mineralne vode pogoduju u lečenju i rehabilitaciji mnogih bolesti. Medicinske nauke su do skora isključivo bile orijentisane na borbu protiv bolesti – pronalaženje uzročnika i odgovarajuće terapije. U

novije vreme one su sve više orijentisane ka preventivi, prema zdravim ljudima sa indikacijama i predispozicijama njihovog organizma ka određenim bolestima. Ljudi se, dakle, vraćaju banjama, prirodi, čiji su deo. Lečilišni turizam se vezuje za banje i klimatska mesta.

Prirodna lečilišta imaju bitno mesto u okviru zdravstvene zaštite, što potvrđuju tradicija i sve obimnija poseta banja i klimatskih mesta. Lečilišni turizam kao segment zdravstvenog turizma se održava u sadejstvu 5(pet) faktora:

- Upotreba termalne i mineralne vode za piće,
- Kupanje i blatne obloge,
- Uticaj ugodne mikroklike na organizam,
- Uticaj dijetalne ishrane,
- Privremena promena načina života i sredine.

Ovi faktori dovode do efikasne i brze rehabilitacije, oporavka, okrepljenja bolesnih. Zdravlje se dobija iz čaše, putem kupki i vazduhom. Sve terapije se izvode pod strogom kontrolom specijalizovanog medicinskog osoblja. (Topalović, 1996)

1.5. WELLNESS TURIZAM

Wellness je reč nastala iz engleskog jezika koja znači osećati se dobro, zdravo. Pored ove reči koristi se i reč *fitness* koja označava telesnu formu, kondiciju. Wellness ne podrazumeva samo fizički napor već akcenat stavlja i na poboljšanje duhovnog stanja, koncentracije i uopšte načina života. (www.vrnjcispa.rs)

Prema istraživanjima, 80% bolesti od kojih danas ljudi boluju i umiru povezano je sa stresom, tzv menadžerske bolesti. Najefikasnije rešenje ovog zdravstvenog pitanja bio bi celoživotni odmor, ali za one koji moraju da rade i žive u urbanim sredinama, jedno od mogućih rešenja je wellness antistres program. U mnogim zemljama ovo podrazumeva osim raznih duhovnih tehnika i edukativne programe koji podučavaju kako se boriti sa stresom, kako se zdravije hraniti itd. Pored masaža, pedikira, manikira, aromaterapija i bioaktivnih terapija, wellness program razrađuje Burnout skalu – stepen energetske iscrpljenosti posle napornog radnog dana. (Topalović, 1996)

U razvijenim zemljama gde se vodi računa o ljudskom kapitalu, svako ko je po ovoj skali preforsiran, odmah se šalje u wellness centar kako bi povratio energiju i nastavio da daje maksimum na radnom mestu. Ovi centri svoju popularnost duguju zapravo trci za profitom, jer samo zadovoljan čovek može biti i uspešan.

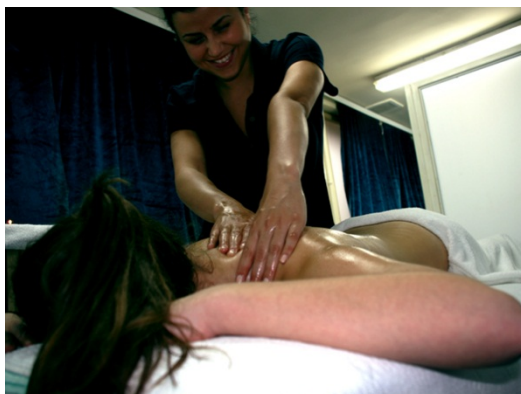
Wellness centri imaju specifičan pristup klijentima. Oni su pre svega namenjeni zdravim ljudima, preparati nisu jaki i agresivni, niti jedna terapija nije bolna, čak su veoma prijatne, uz odgovarajuću muziku i umirujuće mirise. Koliko su odgovarajući mirisi bitni dovoljno svedoči podatak da su 2004.godine Richard Axel i Linda Buck dobili Nobelovu nagradu za medicinu za zasluge u genetičkom i molekularnom razumevanju fiziologije čula mirisa.

Poznato je da su naše banje, kao i cela zemlja, veoma bogate termomineralnim izvorima, prirodnim mineralnim gasom i lekovitim blatom. Napred navedeno predstavlja izuzetno dobru podlogu za razvoj wellness-a. Naš prvi wellness centar nastao je u Vrnjačkoj Banji, u okviru Specijalne bolnice „Merkur“. Kasnije i ostale banje idu u korak sa novim zahtevima tržišta i otvaraju svoje wellness centre.

Dakle, wellness program treba da obezbedi 4(četiri) elementa:

- Telesne aktivnosti,
- Zdrava ishrana,
- Duhovne aktivnosti,
- Lična relaksacija.(www.vrnjcispa.rs)

Slika 2: relax masaža u wellness centru

Izvor: www.vrnjcispa.rs

Wellness turizam se posmatra kao podkategorija zdravstvenog turizma. Može se definisati kao zbir svih odnosa i fenomena koji su rezultat promene lokacije i mesta boravka od strane ljudi, u nameri da unaprede, stabilizuju i ponovo uspostave fizičko, mentalno i socijalno zdravlje korišćenjem zdravstvenih usluga, pri čemu mesto odsedanja nije stalno mesto stanovanja ili rada tih ljudi. Njihovi zahtevi su usmereni na obiman paket usluga koji uključuje : fizičku aktivnost, negu lepote, zdravu ishranu, dijetalni režim ishrane, relaksaciju i mentalnu aktivnost kroz edukaciju.

Iako postoji jasna razlika između wellness-a i lečenja, u praksi je teško odrediti demarkacionu liniju između ova 2(dva) pojma. Na strani tražnje pretpostavljamo da za wellness-om tragaju isključivo „zdravi“ ljudi čiji je osnovni cilj prevencija, očuvanje i unapređenje zdravlja. Međutim, sami wellness gosti koriste usluge koje su veoma slične uslugama koje imaju „gosti na lečenju“. Još je teže odrediti demarkacionu liniju na strani ponude. Naime, različite zahteve može da ispuni jedan isti snabdevač. Međutim, wellness hoteli moraju imati zdravstvenu infrastrukturu velikog opsega, ali i zadovoljavajući dijapazon usluga za individualnu negu gostiju.

1.6. REKREATIVNI TURIZAM

Neosporno je da turizam i sport čine dve najveće socijalne pojave prošlog veka. Oba fenomena imaju svoju dugu istoriju. Turizam doživljava izuzetnu ekspanziju, tako da svakim

danom postaje „artikal masovne potrošnje“. Takva nagla ekspanzija turizma sigurno ima svoje korene vezane za promene načina života i rada ljudi. Industrijalizacija stavlja savremenog čoveka pred teškoće modernog tehničkog razvoja i opterećenja pri radu.

U takvom kontekstu problema i faktora od kojih zavisi razvoj turizma, javlja se i drugi sociološki fenomen – sport, koji takođe doživljava ekspanziju. Sam sport je u prvoj fazi razvoja turizma imao veliki značaj u pokretanju(motivisanju) turista kao posmatrača velikih sportskih manifestacija. U novije vreme funkcija sporta u turizmu dobija novu, humaniju, vredniju namenu. Radi se o sportskoj aktivnosti koja postaje sastavni deo turističke usluge, koja vreme boravka turiste sadržajno popunjava i omogućuje im aktivan odmor uz promenu aktivnosti u odnosu na radnu. Takav aktivan odmor uz zadovoljenje želja i potreba za igrom, kretanjem na suncu, vazduhu, vodi ili snegu ima značajnu psihofizičku vrednost. Sadržaje fizičkog vežbanja namenjene aktivnom odmoru turista nazivamo rekreativnim turizmom.

Rekreativni turizam predstavlja aktivnosti čoveka van profesionalnog rada, po vlastitoj želji. Korišćenje usluga rekreativnog turizma može biti tokom vikenda i praznika ili godišnjih i drugih odmora. Turistička rekreacija uklapa se kao nužan i značajan segment u celokupnoj relaksaciji. Nažalost, još uvek mnogi turistički centri smatraju da im je osnovna briga vezana isključivo za smeštaj, ishranu, zabavu, kockanje i sl. Savremeni turistički centri stvaraju sve šire i sadržajnije programe sportske razonode, naročito one koje su pristupačne i interesantne širokom krugu potrošača.

Kako rekreacija ima širok dijapazon aktivnosti, to znači da se može organizovati kao rekreacija u oblasti kulturno-umetničkog rada, društveno zabavne delatnosti, izučavanja zanata, primenjene umetnosti, boravka u prirodi i sportske aktivnosti. Ipak, rekreacija u domenu sporta ima poseban značaj i prednosti. Ona postaje veoma značajan korektivno-kompezatorni faktor zbog nedostatka kretanja i angažovanja sopstvene fizičke snage u savremenom radnom procesu. Rekreacija, naročito u zreloj i starijoj uzrasnoj dobi, može imati veliki doprinos u sprečavanju „bolesti moderne civilizacije“. Rekreacija u turizmu se sprovodi kombinacijom prirodnih faktora kao što su vazduh, sunce i voda, koji pozitivno utiču na organizam i očuvanje zdravlja. Usled značajnog razvoja rekreativnog turizma u gotovo svim zemljama, veliki procenat turista dolazi u turističke centre da igra golf, tenis, pohađa škole jahanja, skijanje na vodi i sl.

Osim zadovoljenja potreba gostiju, rekreativni turizam ima ekonomsku vrednost koja se ogleda na 2(dva) načina:

- Direktnim finansijskim efektima (plaćanje usluga u sportsko-rekreativnim centrima)
- Indirektnim putem (bržom i lakšom prodajom kapaciteta, povećanjem prodaje opreme i rekvizita, kao i produženjem trajanja sezone u vremenu kada gost nije u stanju da celi dan provede na suncu i vodi)

Savremeni vidovi upražnjavanja rekreativnih aktivnosti su:

- Igrališta (za fudbal, rukomet, tenis, odbojku, badminton, košarku)
- Razne igre (kuglanje, bilijar, stoni tenis, pikado, streljaštvo, vožnja bicikla, motocikla, jahanje, šah)
- Na vodi (skijanje, skijaški skokovi, letenje padobranom, letenje zmajem, ronjenje, pecanje)

1.7. ZNAČAJ ZDRAVSTVENOG TURIZMA

Turizam kao jedan od najupečatljivijih savremenih socioloških fenomena sveta u svojim kvantitativnim pokazateljima postepeno se u okviru međunarodnih relacija približava milijardi učesnika, sa ekonomskim posledicama koji prelaze 800 milijardi dolara. Ove veličine se gotovo utrostručuju uključenjem domaćih turističkih migracija, što celoj pojavi daje još upečatljiviju društvenu i ekonomsku dimenziju. Sasvim je logično da ova kretanja koja svojim privrednim učincima realizuju oko 30% svetske trgovinske razmene, 17% BDP, 12% zaposlenosti, te 7% investicija, zahvataju kroz direktne, ili indirektne efekte gotovo sve sfere savremene privrede i društvene nadgradnje, manifestujući se svojim pozitivnim, ali i negativnim konotacijama na sociološku, a posebno na prostornu sferu (T. Hitrec, 1998).

Danas su posebno aktuelne međusobno vrlo razgranate interakcije između turizma, zdravlja i zdravstvene kulture u okviru savremenih društvenih kretanja.

Savremena medicina na današnjem stepenu razvoja promenila je svoj odnos prema čoveku, koji se ne tretira više kao zbir različitih dijagnoza i patološko-anatomske analize, nego kao kompleksna biološka jedinica, kao član društva sa nizom teškoća psihičke, socijalne, ekonomske i emocionalne prirode, te izuzetnom podložnošću zdravstvenim poremećajima. Omogućiti obolelom čoveku da se vrati u aktivan život i vratiti mu psihofizičku i socijalnu ravnotežu je svrha kompletnog procesa koji obuhvata čitav spektar aktivnosti, kako medicinskih tako i drugih, koje naizgled nemaju medicinski karakter, ali postižu upravo takve efekte. U okviru ovog procesa sve više prevladava težnja za što manjom upotrebom medikamenata, a sve većim korišćenjem prirodnih faktora, vode, vazduha, sunca, vežbanja i psihičke i fizičke relaksacije u prirodi, te primenom različitih oblika terapije posebno u vodama ili moru. Pored ovih faktora pozitivno delovanje turističkih rekreacija na čoveka zasniva se i na skupu raznih drugih faktora kao što su: psihički - u samoj privremenoj promeni sredine, zatim blagotvornosti i lekovitosti nezaagađene flore i faune, čist primorski ili planinski vazduh, zatim aerosoli eteričnih ulja, uredno spavanje, tišina, pravilna ishrana, kretanje u prirodi i sl.

Turizam kao društveni fenomen upravo se zasniva na intenzivnom korišćenju ovih elemenata čime predstavlja značajni faktor zdravstvene preventive i rehabilitacije, ali i

kurative. Prvenstveno iz navedenih razloga on na današnjem stepenu razvoja, sve više prerasta u globalni fenomen u koga su uključene najšire mase stanovništva. Štaviše, ova pojava, posebno u zdravstvenim oblicima turizma, postepeno prelazi okvire sekundarnih „luksuznih“ potreba i postaje jedna od egzistencijalnih bioloških potreba modernog čoveka čije korišćenje nameće i dostignut stepen njegove zdravstvene kulture. Međunarodna turistička kretanja, uz još intenzivnija domaća, poslednjih godina poprimila su takve razmere da praktično predstavljaju savremenu globalnu migraciju koja zahvata gotovo sve zemlje i regije sveta, u koju je uključeno godišnje preko devetsto miliona ljudi, odnosno više milijardi uključujući pritom i domaći turistički promet. Motivi kretanja ovolike mase ljudi veoma su heterogeni, no ipak najvažnija funkcija savremenog turizma je njegova zdravstveno-rekreativna funkcija, koja neposredno utiče na zdravlje i psihofizičko stanje čoveka, a time i društvene zajednice u celini. Porastom civilizacijskih tekovina, posebno edukativnog nivoa, a time i nivoa zdravstvene kulture svakog pojedinca i društava, turistička kretanja će dobiti nove impulse dosežući neslućene razmere koji se samo u međunarodnom turizmu do 2025. procenjuju na preko 1,5 milijardu učesnika, uz ostvarene ekonomske efekte od preko 1000 milijardi dolara (Hitrec, 1998).

Zdravstvena kultura modernog društva u emitivnim zemljama već podrazumeva postojanje složenog sistema sa nizom zdravstvenih institucija koje se, između ostalog, bave i određivanjem načina korišćenja slobodnog vremena ili pak lečenja kroz aktivni vid rekreacije koja je sve značajniji deo turističkih sadržaja. Dakle, nivo zdravstvene kulture ne samo da određuje kvantitet turističkih kretanja nego i njegove prostorne dimenzije, vremensku distribuciju, pa čak i sam vid turističke aktivnosti, vrstu smeštajnog kapaciteta, zatim u mnogim slučajevima i način korišćenja prirodnih i drugih lekovitih faktora. Zdravstvena zaštita stanovništva koja se zasniva na sistemu praćenja zdravstvenog stanja čoveka u svim životnim periodima omogućava lekaru poznavanje psihofizičkog stanja pacijenta i određivanje najbolje moguće terapije. U razvijenim zemljama Evrope je konsultovanje lekara o načinu, mestu i vremenu korišćenja slobodnog vremena postalo sasvim normalan običaj i zahtev gotovo svakog pojedinca. Štaviše, nizak nivo zdravstvene kulture koja ne predstavlja postojanje ovakvih institucija može u pogrešno odabranom mestu i vremenu odmora kod korisnika zdravstvene zaštite, izazvati posledice suprotne očekivanim. Stoga je od presudne važnosti poznavanje i sistematsko publikovanje prirodnih lekovitih obeležja svakog turističkog područja u okviru različitih medija i sredstava zdravstvenog, posebno turističkog marketinga i menadžmenta, što je u savremenom turizmu sa orijentacijom ponude prema zdravstveno-rekreativnim komponentama sve češći slučaj u brojnim svetskim destinacijama.

Uz poznatu činjenicu pozitivnog uticaja već same privremene promene životne i radne sredine na psihofizičko stanje čoveka, posebno pozitivno deluje boravak u klimatski ugodnom, a nadasve u lekovitom prirodnom okruženju koji sve intenzivnije koristi turizam, kroz jedinstveni sklop elemenata i faktora poput klime, reljefa, flore i faune koji su zbog svoje atraktivnosti i lekovitosti najsnažnija pobuda turističkih putovanja.

Upravo u svrhu optimalnog korišćenja lekovitosti prirodne sredine i u turizmu, javila se potreba formiranja selektivnog vida turističke ponude koja bi maksimalno koristila prednosti kombinacije prirodne sredine i medicinskih postupaka, sadržaja, što se danas podvodi pod termin zdravstveni turizam. Treba istaći činjenicu da je upravo zdravlje po mnogim inostranim, ali i domaćim turističkim autorima najstariji i najjači motiv turističkih kretanja. Celokupni turistički fenomen, u skladu sa njegovim funkcijama u fizičkom i psihičkom dejstvu na organizam, u širem smislu može svrstati u neki od oblika i formi zdravstvenog turizma. U tom se kontekstu i u svakodnevnoj turističkoj praksi, zdravstveni turizam kao selektivni oblik turizma u sve većoj ekspanziji, locira u širokoj lepezi od rekreativnih vidova wellness turizma, do bolničkog turizma u organizaciji ugostiteljskih firmi odnosno zdravstvenih ustanova koje pružaju zdravstveno turističke usluge.

Značaj zdravstvenog turizma je tim veći ako se spoznaju aktuelni evropski trendovi gde preko 10% klijenata putuje na različite zdravstvene tretmane u inostranstvo, što rezultira ekonomskim učincima od preko 12 milijarde evra godišnje. U svetu permanentno raste trend potražnje za specijalizovanim zdravstveno-rekreativnim centrima koji nude kombinaciju lečenja, rehabilitacije i rekreacije. U kontekstu obogaćivanja sadržaja ponude i proširenja sezone, mediteranske destinacije izgrađuju savremenu turističku strukturu s brojnim zdravstveno-rekreativnim sadržajima, opslužujući tom ponudom preko 160 miliona posetilaca godišnje (Marković, 1967). Razvijene evropske turističke zemlje uključivši i mediteranske, imaju bogato iskustvo, dugo čak dva veka, u korišćenju prirodnih faktora a posebno u banjskim, talasoterapeutskim i balneoterapeutskim centrima namenjenim pretežno domaćoj klijenteli u okviru sistema zdravstvenog i socijalnog osiguranja, ali sve više i inostranoj potražnji. Od preko hiljadu banja, odnosno hidrotermalnih mesta širom Evrope gotovo jedna trećina locirana je u Nemačkoj (340), oko 10% u Francuskoj (1998), a značajan broj beleži se i u Italiji, Austriji te Švajcarskoj koji danas čine značajan segment turističke ponude u formi zdravstvenog turizma (Geić, 2010)

1.8. ZDRAVSTVENI TURIZAM U SRBIJI

Zdravstveni turizam je posebna grana turizma koja se stručno i kontrolisano služi prirodnim lekovitim faktorima i postupcima fizikalne terapije u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja, a samim tim i poboljšanja kvaliteta života. Osnovu zdravstvenog turizma čini korišćenje prirodnih lekovitih činilaca koji mogu biti morski, toplotni i klimatski. U našem slučaju tj. regionu zastupljen je samo klimatski činilac za sada. (www.turizam.autentik.net)

Prirodni potencijali su veliki, ali iskorišćenost kapaciteta ipak nedovoljna. Srbija je zemlja koja u zdravstvenom turizmu ima tradiciju dužu od 160 godina. Lekovita voda, blato i čist vazduh naš su potencijal. Zato su banje u Srbiji sve popularnije među strancima. Bilo je gostiju iz Francuske, Rusije, Grčke, Italije... Ipak, u privlačenju većeg broja stranaca, tek smo na početku.

Poznato je da naše banje imaju stručni medicinski kadar, neophodan za ovu vrstu turizma. Međutim, u privlačenju stranih turista u našim banjama potrebno je razviti i wellness turizam, koji podrazumeva privlačenje ne samo bolesnih već i zdravih turista, koji žele da preduprede razna oboljenja koja ih mogu sustići u životu. Srbija bi mogla da ima čak 360 banja, koliko ima i izvorišta termalnih i termomineralnih voda, ali ih naša zemlja ima tek 36, plus pet klimatska mesta sa zdravim vazduhom kao što su Divčibare, Ivanjica, Rudnik, Zlatar i Zlatibor. To sve govori da i dalje ne umemo da iskoristimo svoje potencijale. U banjskom turizmu koristi se svega desetak odsto kapaciteta.

Samo prošle godine od januara do novembra u banjama je boravilo nešto više od 300.000 turista, od tog broja 284.000 su činili domaći, a ostalo strani gosti. Ostvareno je više od dva miliona noćenja, od čega su svega 67.500 noćenja imali stranci. Srbija u 22 banje ima 23 rehabilitaciona centra čije lečenje bolesnicima pokriva država. Temperatura banjskih voda kreće se od 14 do 98 °C. (webrzs.stat.gov.rs, statistički godišnjak 2010)

Loša infrastruktura, posebno putevi, nedovoljan broj i loši smeštajni kapaciteti - samo je jedan od glavnih razloga zašto zdravstveni turizam, sve popularniji na zapadu, kod nas ne privlači veći broj turista. Mnoge banje imaju tokom cele godine veliku popunjenost kapaciteta, ali se dešava da pojedini rehabilitacioni centri ne mogu da privuku više turista, posebno zato što imaju zajedničko kupatilo za sve sobe. To ne važi samo za hotele, već i za privatni smeštaj, gde su meštani uvideli da samo sa apartmanima sa čajnom kuhinjom i zasebnim kupatilom mogu da privuku one koji u banjama žele da se odmore.

Destinacija u zdravstvenom turizmu bi bila ona, koja u svojoj ponudi ima takav integralni turistički proizvod u kojem prevagu imaju oni parcijalni proizvodi koji će biti motivišući za one turiste koji žele doći iz zdravstvenih razloga, bez obzira da li zbog preventive, kurative ili rehabilitacije.

Prema tome, banje i klimatska mesta svakako mogu biti nosioci zdravstvenog turizma kod nas.

2. BANJE SRBIJE

2.1. UVOD

U Srbiji postoji preko 1.000 (hiljadu) izvora mineralnih voda. U odnosu na veći broj država Evrope, Srbija spada u zemlje bogate lekovitim vodama. Značaj nekih izvora u medicini bio je poznat još u vreme Rimljana dok su pojedini morali da sačekaju 20. vek kako bi moderna nauka potvrdila njihovo blagotvorno dejstvo na ljudsko zdravlje. Priroda Balkanskog poluostrva bila je veoma daražljiva, a bogatstvo termomineralnim vodama postaje iz godine u godinu sve dragocenije. Burna geološka prošlost teritorije naše zemlje uslovlila je pojavu brojnih i raznovrsnih mineralnih, termomineralnih, gasnih i radioaktivnih izvora. Uz one sa prirodnim izlivanjem, vremenom je postavljen veliki broj bušotina, kako za dobijanje veće količine vode, tako i za povećanje termičkih i hemijskih vrsta. Pošto voda potiče sa različitih dubina i na svom putu ka površini rastvara različite stene i minerale, pojavljuje se sa nižom i višom temperaturom, manjom i većom količinom gasova, različitog je hemijskog sastava, izdašnosti i svojstava terapijskog delovanja na određene bolesti, poremećaje i povrede. Zahvaljujući brojnim izvorima, koje narod po tradiciji smatra lekovitim, a savremena balneoklimatologija koristi za terapiju, banjski turizam kod nas ima dugu tradiciju. Oko lekovitih izvora vremenom su se razvila specifična naselja – banje i u njima se odvija više vrsta turizma. (Stanković, 1994.)

Nekada su banje kod nas bile sinonim za zdravstveni turizam. Poslednjih godina, banje Srbije, a pre svega Vrnjačka i Sokobanja, zahvaljujući organizaciji brojnih zabavnih manifestacija, ulaganjima u sportske terene i uvođenjem u turistički program obilasku lokalnih prirodnih atrakcija, manastira i istorijskih spomenika, uspele su da privuku veliki broj gostiju tokom cele godine. Zato ne treba da čudi što se ove dve banje nalaze u vrhu srpskog turizma po broju ostvarenih noćenja. Realno je očekivati da se njima vrlo brzo pridruži Banja Junaković s obzirom da se u njoj uskoro očekuje završetak radova na akvaparku. Tome u prilog ide i blizina dva velika grada - Beograda i Novog Sada. Pojedine banje Srbije često su posećivali pripadnici porodica srpskih dinastija, pa se poslednjih godina, za te banje sve češće iz marketinških razloga koristi termin "Kraljevske banje Srbije".

Ipak, stanje banjskog turizma u našoj zemlji nije zadovoljavajuće, utoliko pre što je Svetska zdravstvena organizacija usvojila termin zdravstveni turizam. Pod njime podrazumeva masovna, stručno organizovana celogodišnja putovanja ljudi svih uzrasta u banjska i klimatska mesta, radi očuvanja i unapređenja zdravlja. „U balneološke faktore u užem smislu reči ubrajaju se prirodni faktori kao što su: mineralne vode, blata (paleoidi) i klima. Ovi prirodni faktori čine osnovu balneoterapije. Savremeno shvaćena balneoterapija je kompleksna terapijska disciplina koja brojnim faktorima deluje na organizam u celini. Ona u jedinstvenu celinu ubraja i činioce kao što su promena sredine, dijetetski režim, aktivan i

pasivan psihofizički odmor. Po potrebi za vreme balneoterapije koriste se i drugi oblici terapije: medikamentozna i fizio-terapija.“ (Stanković, 1994.)

Reč je o prostorima sa izvorima lekovite vode, mogućnostima eksploatacije peloida, primeni gasova i stimulativnog i sedativnog dejstva u klimataekološki zdravoj životnoj sredini. Naravno, neopravdano je i nepotrebno zdravstveni turizam izjednačavati sa banjskim turizmom. Moguće da je zdravstveni turizam u banjama najstariji, ali je ipak samo jedna od brojnih vrsta turističkog boravka u banjama, koje su istovremeno i centri izletničkog, ekskurzionog, kulturno-manifestacionog, sportsko-manifestacionog, kongresnog turizma, turizma ljudi trećeg doba, a u nekim slučajevima i mesto kratkog zadržavanja putnika u tranzitu.

2.2. ISTORIJA BANJA U SRBIJI

Banje Srbije imaju veoma bogatu istoriju poznatu još iz doba Rimljana (Vrnjačka Banja, Niška Banja, Zvonačka Banja, područje Vojvodine). Smatra se da su Rimljani koristili termomineralne vode Gamzigradske Banje, jer su nedaleko od njih sagradili carski kompleks Feliks Romulianu. Uz tragove rudarstva u okolini Bora ima i saznanja o poznavanju lekovitih voda Brestovačke Banje. Još pre 2000 godina Rimljani su na prostorima današnje Srbije gradili izvore lekovite mineralne vode. Gradili su bazene, bunare i oporavilišta za svoje legionare. Uostalom Rimljani su ovu praksu imali u čitavoj Evropi stoga se Srbija po ovakvim lokalitetima ubraja među najbogatije zemlje Evrope. O svemu ovome nam svedoče brojna arheološka istraživanja iz XIX veka, i kasnije. Poznat je čuveni Rimski Izvor u Vrnjačkoj Banji, gde prve zapise o njemu kazuje mađarski putopisac, arheolog i etnolog Feliks Kanic u svom putopisu: „Proučavanje rimskih spomenika u Kraljevini Srbiji“ krajem XIX veka. Tako su zahvaljujući ovom arheologu otkriveni prvi tragovi rimskog doba. (Stanković, 1994.)

Banje Srbije se posebno vezuju za vremena Turaka. Oni su gradili čuvena turska kupatila. Poznata su turska kupatila u Ribarskoj Banji, koje je kasnije i obnavljao Knez Aleksandar Karađorđević.

Poznata banja iz doba Turaka je i Palanački Kiseljak. Prvi opis o izvoru mineralne vode datira iz 1719. godine koju opisuje turski putopisac Evlija Čelebija. On ovu banju opisuje kao „ozidanu banju sa lekovitom vodom“. Kasnije se po nalogu Knjaza Miloša utvrđuje lekovitost ove vode. (Stanković, 1994.)

Postoje ostaci i spisi da je Đor-Mehmed paša podigao dva bazena krajem 18. veka u Vranjskoj Banji. A 1842. godine, u ovoj banji je izgrađen i treći bazen za sumpornu vodu. (Stanković, 1994.)

Poznati su nam i mineralni i termalni izvori na području Vojvodine, korišćeni u rimsko i u tursko doba. O tome svedoče arheološki ostaci na padinama Fruške gore. Arheološka iskopavanja svedoče o korišćenju izvora u Erdeviku, Grgetegu i Velikoj Remeti. Izvor slane vode spominje se u Slankamenu u zapisima iz 1702. godine, a kupatilo je podignuto 1906. godine. Prvi podaci o lekovitosti melenačkog blata potiču iz sredine 19. veka. (Stanković, 1994.)

Savremenija istraživanja banja u Srbiji počela su 1834. godine, kada su u Beču obavljene prve hemijske analize voda nekih naših izvorišta. Značajan događaj bio je dolazak u Srbiju rudarskog stručnjaka iz Nemačke barona Žigmunda Augusta Volfganga Herdera, koji je najpre boravio u istočnoj Srbiji, a zatim doputovao u Kraljevo i obavio analize 12 uzoraka banjskih voda iz Srbije. Njegov doprinos, pored knjiga koje je napisao o banjama Srbije, jeste i u tome što je naše vode poredio sa vodama poznatih banja Evrope, pa je na poseban način doprineo njihovoj prepoznatljivosti. (Stanković, 1994.)

Poseban doprinos poznavanju Banja Srbije i banjskih voda dao je profesor Velike škole u Beogradu, hemičar Sima Lozanić. Napisao je više knjiga o Banjama Srbije koje čine pravu malu biblioteku. Posebno se odaje počast velikom prirodnjaku Josifu Pančiću koji je proučavao Vrnjačku Banju.

Prvi zakon o Banjama Srbije, mineralnim i toplim vodama, donet je 1914. godine. Zatim, kasnije, Srbija dobija balneološki institut, a Srpsko lekarsko društvo sekciju za balneoklimatologiju. Tada u Kraljevini Srbiji, a kasnije i u Kraljevini Jugoslaviji status banja bio je regulisan zakonom kojim su bili propisani uslovi javnog reda, prostornog oblikovanja naselja, arhitektonski uslovi građenja javnih objekata i vila i uređivanje parkovskih prostora. (Stanković, 1994.)

Posle Drugog svetskog rata dolazi do ubrzanog razvoja banjskog rekreativnog turizma, a 1960. godine Banje Srbije zakonom dobijaju status prirodnih lečilišta. To utiče na razvoj smeštajnih kapaciteta, najviše na privatni smeštaj. Kasnije počinje obnova i razvoj modernih hotelskih kapaciteta i izgradnja modernih lečilišta i centara za rehabilitaciju. (Stanković, 1994.)

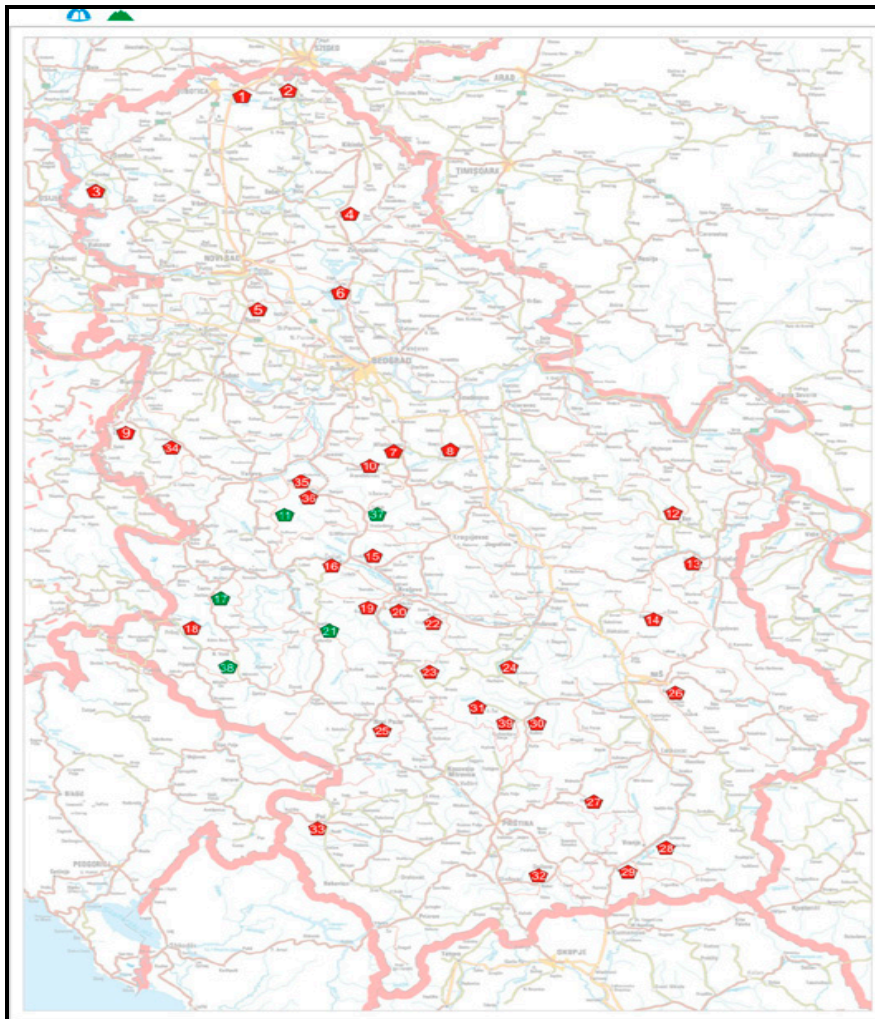
2.3. PODELA BANJA

I Prema geografskom položaju banje Srbije možemo podeliti na:

- Banje severne Srbije (Banja Kanjiža, Banja Junaković, Banja Palić)
- Banje centralne Srbije (Bogutovačka Banja, Palanački kiseljak, Selters Banja, Ribarska Banja, Vrnjačka Banja, Mataruška Banja, Jošanička Banja, Ovčar Banja, Gornja Trepča, Banja Vrujci, Bukovička Banja)

- Banje zapadne Srbije (Banja Koviljača, Pribojska Banja)
- Banje istočne Srbije (Gamzigradska Banja, Brestovačka Banja, Zvonačka Banja, Sokobanja)
- Banje južne Srbije (Bujanovačka Banja, Vranjska Banja, Novopazarska Banja, Sijarinska Banja, Kuršumlijska Banja, Prolom Banja, Lukovska Banja, Niška Banja) (Stanković, 1994)

Karta 1. Geografski položaj banja i klimatskih mesta u Srbiji

Izvor: www.udruzenjebanja.co.rs

II Prema temperaturi vode banje Srbije možemo podeliti na:

- Banje sa hladnom mineralnom vodom, čija temperatura odgovara temperaturi vode za piće. Zbog povećanog sadržaja gasova, imaju penušav izgled i prijatan ukus. Upotrebljavaju se za lečenje organa za varenje, kamena u bubregu i žuči. Neke se industrijski flaširaju i upotrebljavaju kao stone mineralne vode i osnova su za spravljenje bezalkoholnih napitaka. U ovu grupu spadaju: Bukovička Banja (Knjaz Miloš), Vrnjačka Banja (Vrnjci), Bujanovačka Banja (Heba), Banja Palanački kiseljak (Karađorđe).

- Banje sa hipotermalnom mineralnom vodom, čija je temperatura od 20°C do 34°C. Višestruko su korisne, jer se za većinu terapija ne moraju ni zagrevati ni rashlađivati. Zbog toga imaju širok spektar pozitivnog delovanja na razne bolesti i povrede. U ovu grupu spadaju: Bukovička Banja, Koviljača, Vrnjačka Banja, Zvonačka Banja, Slankamen.
- Banje sa homotermalnom mineralnom vodom, čija je temperatura 34°C do 38°C. U ovu grupu spadaju: Ovčar Banja, Niška Banja, Lukovska Banja, Pribojska Banja, Sokobanja, Brestovačka Banja.
- Banje sa hipertermalnom mineralnom vodom. U ovu grupu spadaju Vranjska Banja, Mataruška Banja, Jošanička Banja, Sijerinska Banja, Kanjiža, Kuršumlijska Banja, Brestovačka Banja. (Stanković, 1994)

III Prema sadržaju rastvorenih mineralnih materija, gasova i radioaktivnosti u vodama banje Srbije možemo podeliti na:

- Banje sa alkalnom vodom: Bukovička Banja, Sijerinska Banja, Kanjiža, Bogutovačka Banja.
- Banje sa alkalno-murijatičnom vodom: Koviljača, Vrnjačka Banja, Lomnički kiseljak.
- Banje sa zemnoalkalnom vodom: Vrnjačka Banja, Lukovska Banja, Palanački kiseljak.
- Banje sa vodom sa povećanim sadržajem gorkih soli: Selters, Slankamen.
- Banje sa vodom sa povećanim sadržajem gvožđa: Bukovička Banja, Sijerinska Banja, Koviljača, Brestovačka Banja.
- Banje sa vodom sa povećanim sadržajem sumpora: Koviljača, Mataruška Banja, Ribarska Banja, Kuršumlijska Banja, Vrnjačka Banja.
- Banje sa vodom sa povećanim sadržajem joda: Slankamen.
- Banje sa vodom sa povećanom prirodnom radioaktivnošću: Gornja Trepča, Niška Banja, Zvornička Banja. (Stanković, 1994)

Navedeni pregled ne obuhvata sve termalne i termomineralne izvore u Srbiji, ali i pored toga jasno ukazuje na različitu pripadnost naših banjskih centara. Od posebnog je značaja da su u našoj zemlji retke banje sa jednim izvorom, odnosno sa jednom vrstom vode po temperaturi i hemijskim osobinama. Većina naših banja ima više izvora različite temperature, hemijskog sastava, izdašnosti, mogućnosti kaptiranja i primene u banjskom lečenju. To znači da većina banja Srbije pogoduje lečenju više vrsta bolesti, što je od posebnog značaja za formiranje kompleksne ponude i sadržajne propagande.

2.4. SMEŠTAJNI KAPACITETI

Posmatrajući podatke iz *Tabele 1*, koja sledi, vidimo da banje Srbije raspolažu sa 14.120 soba sa 36.919 ležaja namenjenih turistima. Od ukupnog broja soba, 10.602 ili 75,08% je u komplementarnim objektima, a 3.518 ili 24,92% u osnovnim objektima. Još veća

prednost komplementarnih nad osnovnim smeštajnim kapacitetima, a samim tim veća nepogodnost za istupanje na inostrano tržište, izražena je u broju ležaja. Ovakvom ponudom, može se donekle zadovoljiti domaće turističko tržište, ali o istupanju na inostrano, gotovo da nema govora. Ipak ovo možemo posmatrati i kao veliku šansu za napredak naših banja, s tim što su neophodna velika ulaganja, iza kojih mora stajati država. Kako se ovaj odnos bude menjao u korist osnovnih objekata (izgradnjom novih, renoviranjem dotrajalih koji se ne koriste, pa i nisu ušli u ovaj pregled) banje će postajati atraktivnije i konkurentnije na inostranom tržištu.

Tabela 1. Smeštajni kapaciteti banja u Srbiji

	broj soba	učešće u ukupnom (%)	broj ležaja	učešće u ukupnom (%)
hoteli i slični objekti	3.518	24,92	7.956	21,55
hoteli	2.896	20,51	6.444	17,45
moteli	44	0,31	117	0,32
turistički apartmani	106	0,75	266	0,72
apartmanska naselja	20	0,14	60	0,16
turistička naselja	10	0,07	40	0,11
pansioni	172	1,22	417	1,13
prenoćišta	183	1,30	380	1,03
gostionice	87	0,62	232	0,63
komplementarni kapaciteti	10.602	75,08	28.963	78,45
banjska lečilišta	1.891	13,39	3.907	10,58
klimatska lečilišta	409	0,03	1.284	3,48
planinarski domovi i kuće	0	0,00	0	0,00
radnička odmarališta	479	3,39	1.229	3,33
dečija i omladinska odmarališta	99	0,70	371	1,00
omladinski hoteli (hosteli)	0	0,00	0	0,00
kampovi	400	2,83	800	2,17
kola za spavanje	0	0,00	0	0,00
brodske kabine	0	0,00	0	0,00
zakupljene privatne sobe	5.875	41,61	19.043	51,58
zakupljene privatne kuće i stanovi	1.449	10,26	2.329	6,31
ukupno	14.120	100,00	36.919	100,00

Izvor: webrzs.stat.gov.rs, statistički godišnjak 2010

2.5. PROMET TURISTA U BANJAMA

Za većinu naših banja karakteristične su velike godišnje oscilacije turističkog prometa. To je posledica odgovarajućeg nivoa životnog standarda domaćeg stanovništva, visine

ulaganja u banjske turističko-ugostiteljske i medicinske objekte i opremu, promena sistema dotacija za banjsko i klimatsko lečenje, promena statusa nekih banja, narastajuća konkurencija na turističkom tržištu, cena usluga.

Pored navedenog, možemo reći da banjski turizam zauzima i te kako značajno mesto na turističkoj mapi Srbije.

Tabela 2. promet turista u banjama i celokupnoj Srbiji

posmatrano područje ↓	GODINA									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
banjska mesta	319,420	2,183,516	383,642	2,335,543	366,098	2,367,730	358,481	2,286,661	344,967	2,210,710
Srbija	2,006,488	6,592,622	2,306,558	7,328,692	2,266,166	7,334,106	2,021,166	6,776,763	2,000,597	6,413,515

Izvor: webrzs.stat.gov.rs, statistički godišnjak 2010

U Tabeli 2 dat je pregled broja posetilaca, odnosno broja noćenja u poslednjih 5(pet) godina kako u banjama Srbije, tako i u celokupnoj našoj zemlji. U posmatranom periodu možemo videti da je u oba posmatrana područja i broj posetilaca i broj noćenja dosta konstantan.

Radi što jasnijeg prikaza značaja banjskog turizma u turizmu Srbije uputno je sagledati i procentualno učešće broja posetilaca banja, kao i broja noćenja u banjama u istovetnim podacima na nivoo cele naše zemlje.

Tabela 3. Učešće banja Srbije u celokupnom turističkom prometu Srbije

%

	GODINA									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
odnos banje vs Srbija	15.92	33.12	16.63	31.87	16.15	32.28	17.74	33.74	17.24	34.47

Izvor: urađeno od strane autora

Iz Tabele 3 jasno vidimo da je učešće i broja posetilaca i broja noćenja relativno konstantno. Takođe primetno je i da je učešće noćenja u banjama dvostruko veće nego učešće broja posetilaca. Zaključujemo da je dužina boravka u banjama veća od dužine boravka u Srbiji. Kako je opšte poznato da je minimalna dužina boravka neophodna za lečenje i rehabilitaciju (preovlađuje u banjskim mestima) 7(sedam) do 10(deset) dana, ovaj podatak ne treba da nas iznenađuje. Ono na šta treba obratiti pažnju je izuzetno visoko učešće u broju noćenja. Trećinu ukupnog broja noćenja posetilaca srpskih objekata čine ona ostvarena u banjama Srbije. Podatak koji svakako zavređuje pažnju.

Banjski turizam u Srbiji gotovo u celini možemo označiti domaćim turizmom. U tabeli koja sledi dat je odnos broja posetilaca i noćenja stranaca sa ukupnim brojem posetilaca, kako u banjskim mestima, tako i u Srbiji.

Tabela 4. Učešće stranih posetilaca i učešće broja njihovih noćenja u banjama i u Srbiji

%

odnos strani gost vs ukupno ↓	GODINA									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
banjska mesta	0.05	0.03	0.06	0.04	0.06	0.04	0.07	0.04	0.07	0.05
Srbija	0.23	0.15	0.30	0.20	0.29	0.19	0.32	0.22	0.34	0.23

Izvor: urađeno od strane autora

Podaci iz *Tabele 4* nedvosmisleno pokazuju da nije postignuta odgovarajuća prepoznatljivost i konkurencija na inostranom turističkom tržištu. Ovo se odnosi na celokupnu našu zemlju, jer je procentualno učešće stranaca konstantno ispod 1%, a još drastičnije je stanje u banjama. Ukoliko bi iz celokune Srbije izuzeli Beograd, za očekivati je da bi rezultati cele Republike bili na nivou banja. Razlozi za takvo stanje su brojni i raznovrsni. Sežu od nedovoljne opremljenosti banja, do velike konkurencije banja u susednim i nešto daljim evropskim zemljama. Pokazatelj koji je alarmantan, ali istovremeno dobar pokazatelj pravca u kome trebaju ići naše banje i koje ciljno tržište im treba biti prioritet u budućnosti. Potrebno je dosta rada, velika ulaganja i osim lokalnih samouprava, neophodno je da i cela država deluje u tom smeru.

3. VRNJAČKA BANJA – KRALJICA BANJSKOG TURIZMA

Nepobitna je činjenica, da je naša najpoznatija, najposećenija, najurbanija banja, tokom vekova, svakako Vrnjačka Banja. U ovom delu će biti reči o ovoj banji, njena istorija, kompletna ponuda, promet turista od 1869.godine, koja se smatra prvom organizovanom sezonom u Vrnjačkoj Banji.

Priča o Vrnjačkoj Banji počinje pre oko dve hiljade godina. Prekidana je povremenim zaboravom, ali uvek nastavljana na istim onim izvorima koje su koristile još rimske legije sv. cara Konstantina.

Smenjivale su se civilizacije, vojske, vladari, ali su tek sredinom IXX veka tadašnji vizionari uspeli da organizuju Banju kao lečilište i odmaralište i da oplemene prirodu koja je i danas ponos Vrnjačke Banje.

3.1. ISTORIJSKI ASPEKT RAZVOJA TURIZMA VRNJAČKE BANJE

Odlazak ljudi u centre i krajeve sa izvorima lekovite vode ima dugu tradiciju, te banjski turizam predstavlja jednu od najstarijih vrsta turističkih kretanja. Tome su posebno doprineli Rimljani, čiji su naučnici dobro poznavali osobenosti vode uopšte i osobenosti mineralnih i termomineralnih voda. Na prostorima naše zemlje kaptirali su desetine izvora, a kraj njih gradili kupatila, podizali vile za boravak posetilaca, uređivali objekte i organizovali svojevrsan način života.

Daleke 1924.godine, prilikom radova na otkrivanju novih izvora u Vrnjačkoj Banji pronađeni su ostaci isklesane stene sa otvorom za isticanje vode, tragovi drvenog bazena i bunara uklesanog u steni, 500 primeraka rimskih metalnih novčića, tako da se pouzdano može govoriti o postojanju Fons Romanus, lekovitog izvora, koji je verovatno zapušten u drugoj polovini IV veka. (Stanković, 1979)

Slika 3: Vizantijski i Rimski novac, Justin I i Justin II

Izvor www.commonswikimedia.org

Iz istorije do današnjih dana Vrnjačka Banja se razvijala na specifičan način. Već više od sto godina spada u najposećenije balneološke centre na Balkanskom poluostrvu i zbog toga zaslužuje posebnu pažnju. Vrnjačka Banja može biti pravi pokazatelj smera u kome se treba razvijati turizam Srbije, Vrnjačka Banja treba biti nosilac razvoja turizma u našoj zemlji, Vrnjačka Banja treba biti uzor svim ostalim banjama.

3.2. ISTORIJA VRNJAČKE BANJE

Rimsko ime Vrnjačke Banje nije poznato. Sadašnje ime Banja je dobila po imenu sela Vrnjci, u čijem su ataru mineralni izvori otkriveni. Nije pouzdano poznato da li su vrnjačke mineralne vode korišćene u poslerimskom periodu. Velika seoba naroda, dolazak Slovena i opšti metež na Balkanu, svakako su za izvesno vreme prekinuli interes i mogućnost korišćenja vrnjačkih mineralnih voda. (Stanković, 1994)

Nešto kasnije, u vreme vizantijske uprave, mineralne vode Vrnjačke Banje ponovo se koriste, o čemu nam svedoče arheološki nalazi (novac, oružje i oruđe) otkriveni u obližnjim lokalitetima.

U doba srednjeg veka, nazadna shvatanja, sasvim suprotna antičkim, onemogućavala su korišćenje mineralnih izvora u čitavoj Evropi za dugi niz stoleća. Vrnjačka Banja je u ovom periodu doživela sudbinu koja je pogodila gotovo sve evropske banje u kojima su Rimljani toliko negovali i proslavljali kult lepote i fizičkog zdravlja. U izvorima iz perioda srpske srednjovekovne države o Vrnjačkoj Banji nema podataka, iako bi se to moglo očekivati, s obzirom na neposrednu blizinu značajnih kulturno-političkih centara, manastira Žiće i Ljubostinje i Kruševca, prestonice kneza Lazara. (Stanković, 1994)

Neke legende govore da je lekovitost vrnjačkih voda bila poznata i korišćena u vreme poznije turske vladavine. U Vrnjačkoj Banji, kažu legende, lečile su se turske spahije, tražeći da ih mesno stanovništvo hrani i služi. Da bi izbegao služenje agama i begovima, narod je izvore zatrpavao.

Odlaskom Turaka i postepenim političkim i ekonomskim snaženjem Srbije u 19. veku situacija se menja i lagano se stvaraju uslovi i pojačava interes za korišćenje vrnjačkih mineralnih voda i banja uopšte. Ponovni pronalazak i korišćenje ovih voda predanje pripisuje slučaju sa bolesnim konjem vrnjačkog sveštenika Jeftimija Hadži-Popovića. Navodno bolesni konj je bio takoreći prepušten svojoj sudbini, pošto ga je sveštenik Jeftimije smatrao neizlečivim i nekorisnim. Prepušten sam sebi, konj je lutao dolinom i pio toplu mineralnu vodu koja je tada izvirala u gotovo suvom rečnom koritu. Predanje kaže da je konj posle tri meseca potpuno ozdravio. (Stanković, 1994)

Prvi pisani podaci o Vrnjačkoj Banji nalaze se u izveštaju barona Žigmunda Herdera, upravnika saksonske rudnice u Frajburgu, koji je po nalogu kneza Miloša Obrenovića ispitivao prirodna bogatstva tadašnje Srbije. On je dao izvanredno visoku ocenu kvaliteta vrnjačkih mineralnih voda i uporedio ih sa čuvenim vodama Karlovih Vari u Čehoslovačkoj. (Stanković, 1994)

Dr. Josif Pančić, profesor Velike škole u Beogradu, takođe se interesovao za Vrnjačku Banju. On je njene vode upoređivao sa vodama Krenhen u Ensui (Nemačka). Njegova rasprava o mineralnim vodama u Vrnjčima, koju je 1869. god. pročitao u velikoj školi, probudila je veliko interesovanje javnosti i bila najbolja preporuka za korišćenje ovih voda u lečenje. (Stanković, 1994)

Vrnjački sveštenik Jeftimije Hadži-Popović izvršio je 1856. god. prvu primitivnu kaptažu toplog mineralnog izvora.

Među prvim banjanskim posetiocima bio je i tadašnji okružni načelnik u Kruševcu, Pavle Mutavdžić. On je, po savetu Josifa Pančića u Vrnjčima boravio i lečio se 1860. god. i sagradio jedan omanji bazen sa zgradicom za stanovanje. To su bili prvi banjski objekti. (Stanković, 1994)

Pavle Mutavdžić je 1868. god. zajedno sa Matijom Karamatković, profesorom gimnazije u Kruševcu, pokrenuo inicijativu za obrazovanje jednog društva sa ciljem da se brine o uređenju i podizanju lekovite vode. Tako je 1. jula 1868. god. osnovano "Osnovatelno fundatorsko društvo lekovite kisele vruće vode u Vrnjčima", kome je odmah pristupilo oko 80 članova, sa ukupnim dobrovoljnim prilogom od 5716 groša. Ovim sredstvima otkupljeno je zemljište oko izvora, izvršena je kaptaža i izgrađen bazen od dasaka sa odeljenjem za svlačenje. Tako je Vrnjačka Banja počela sa radom već sledeće, 1869. god., u njoj je bilo 538 posetilaca. (Stanković, 1994)

Kralj Aleksandar Karađorđević je bio 1927. godine u Vrnjačkoj Banji.

Prvi voz je dočekan u Vrnjačkoj Banji 21.05.1910. godine.

Dobrovoljno udruženje za podizanje Vrnjačke Banje je osnovano 1. jula 1868. godine.

Po zvaničnom izveštaju 1869. godine boravilo je 538 posetilaca u Vrnjčima. U julu te iste godine uvedena je obaveza plaćanja banjske takse u iznosu od 10 para čaršijskih za jednu celu familiju. Ova godina se smatra prvom zvaničnom banjskom sezonom sa kaptiranim izvorima tople vode, kupatilom, banjskim lekarima i velikim brojem posetilaca. (Stanković, 1994)

Po naređenju Ministra unutrašnjih poslova, Stojana Protića, početkom 20. veka podignuto je više modernih hotela i vila, i to:

- hotel Sotirović sa 35 soba
- hotel Evropa sa 4 sobe
- vila Dobrila sa 17 soba
- vila Agina sa 31 sobom
- vila Arnovljević sa 22 sobe
- vila Gavrić sa 5 soba
- vila Katarina sa 6 soba i druge.

Prema jednoj publikaciji iz 1935. godine, informatoru za posetioce u Vrnjačkoj Banji su tada bila tri sanatorijuma: Dr. Živadinović, Sveti Đorđe i Radnički sanatorijum kralja Aleksandra I. Te godine u Banji su radila 24 lekara, i niko od posetilaca na lečenju nije mogao da pije toplu mineralnu vodu i koristi kupanja bez prethodnog lekarskog pregleda i uputa. Državni banjski lekar bio je dr. Sreten Nikolić, čija je ordinacija bila u zgradi fotografa Milana Krčmarevića. (Stanković, 1994)

3.3. TURISTIČKO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ VRNJAČKE BANJE

Vrnjačka Banja se nalazi u centralnom delu užeg područja Republike Srbije, na 43° 37' severne geografske širine i 20° 54' istočne geografske dužine, oko 200 km južno od Beograda. Naselje je delom na blagim obroncima severne strane planine Goč prema Zapadnoj Moravi i delom u pitomim dolinama Vrnjačke i Lipovačke reke. (www.vrnjcispa.rs)

Sa juga, istoka i zapada Banja je zaklonjena planinom Goč, dok je sa severa zaštićena vencem ogromnog šumsko – planinskog kompleksa Kopaonika koje predstavlja zaleđe Vrnjačke Banje i prostire se prema jugu. Pored Goča i Kopaonika, tu su još i Željin, Jastrebac i Stolovi. (www.vrnjcispa.rs)

Može se konstatovati povoljan turističko – geografski položaj koji se ogleda i kroz saobraćajnu povezanost.

Banja se nalazi na važnom logističkom saobraćajnom pravcu koji povezuje dve značajne drumske i železničke magistrale: Ibarsku (pravca sever – jug) i Zapadno-moravsku (pravca istok - zapad). Saobraćajnica dolinom Zapadne Morave povezuje magistralne puteve: Beograd – Niš, Beograd – Skoplje preko Kosova Polja i putne pravce za Jadran (Vodič kroz Vrnjačku Banju).

Drumskom i železničkom saobraćajnicom, koja dolinom Zapadne Morave spaja magistralne puteve Balkana, Beograd – Sofija i Beograd – Atina, Vrnjačka Banja je veoma

dobro povezana sa svim krajevima Srbije i Crne Gore, a dobrim lokalnim putevima sa svojim šumsko–planinskim zaleđem koje čini široko područje očuvane prirodne sredine (Vodič kroz Vrnjačku Banju).

Karta 2. Geografski položaj Vrnjačke Banje (razmer : 1cm=17km)

Izvor: www.vrnjackabanja.rs

3.4. PRIRODNO-GEORAFSKI FAKTORI VRNJAČKE BANJE

Banja se nalazi u podnožju planine Goč. Na tom prostoru izdvajaju se dve, morfološke celine: aluvijalna terasa Zapadne Morave i planina Goč.

Goč spada u red srednje visokih planina, na 1.124 m nadmorske visine i leži u središnjem delu Srbije. Odlikuje se prijatnom i umerenom planinskom klimom čime su opredeljeni uslovi za razvoj rekreativnog i izletničkog turizma. Za Goč kažu i da je dečja planina i nepresušan izvor crvenih krvnih zrnaca. Na ovoj planinskoj lepotici se javljaju izvori običnih i termomineralnih voda. Gusta četinarska šuma, bezbrojni potoci, malo jezero i nepregledni proplanci čine ambijent pravog prirodnog rezervata. Ovde se nalazi i prirodni botanički fenomen, trostruko stablo bukve visine 34 m i prečnika 70, 70 i 40 cm (www.vrnjicispa.rs).

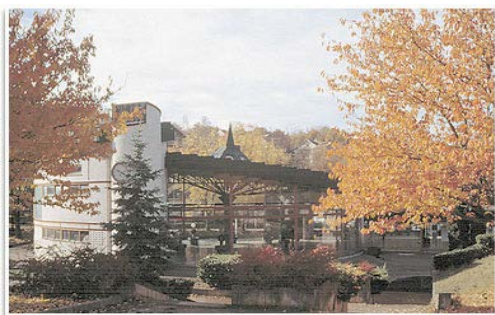
Uzevši sve ovo u obzir Goč je u mnogo čemu doprineo razvoju turizma na širem području Vrnjačke Banje, naročito izletničkog. Zimi su naročito iskorišćeni malobrojni ski-liftovi i staze. Ipak, o pravom razvijenom masovnom zimskom turizmu još uvek se ne može govoriti.

Klima. Vrnjačku Banju karakteriše umereno – kontinentalna klima, koja je izmenjena lokalnim uslovima. Leta su umereno topla sa svojim jutrima i večerima, a zime umereno hladne sa snegom i bez oštih mrazeva. Prosečna relativna vlažnost vazduha je 73,7 %. Zahvaljujući okolnim uzvišenjima, Vrnjačka Banja je zaklonjena od jakih vetrova. Vetrovitih dana ima u februaru, martu i aprilu, dok ih je u ostalim mesecima mnogo manje. Oko 170 dana je bez vetrova. Oblačnost u Banji nije velika. Prosečna oblačnost iznosi 55 %. Srednja godišnja količina atmosferskog taloga u Vrnjačkoj Banji iznosi 779,2 mm (Stanković, 1994).

Hidrografija. Banja se nalazi u Vrnjačkoj kotlini kompozitne doline Zapadne Morave. Smeštena sa desne strane Zapadne Morave. Vrnjačka teritorija, sa padina Goča u čijem zaleđu leži, prima brojne pritoke. One se od brzih planinskih potoka u gornjem toku, smiruju i razlivaju u moravskoj dolini. Zapadna Morava kroz opštinu Vrnjačka Banja teče dužinom od 25 km. Kroz samu banju protiču: Vrnjačka i Lipovačka reka i Petrašinovički ili Lipovački potok, a sa zapada je Duboki ili Lisički potok. U centru banje sa leve strane Vrnjačke reke, između izvora „Topla voda” i „Snežnik” je malo jezero. (Stanković, 1994).

Izvori mineralne vode. U Banji postoji sedam mineralnih izvora: "Topla voda", "Snežnik", "Slatina", "Jezero", "Beli izvor", "Borjak" i "Vrnjačko vrelo", od kojih se za balneološku terapiju koriste četiri ("Topla voda", "Snežnik", "Slatina", "Jezero"), dok se voda sa dva izvora flašira kao stona mineralna voda („Voda Vrnjci”, sa izvora "Topla voda" i "Vrnjačko vrelo").

Slika 4. Mineralni izvori „Snežnik” i „Topla Voda”

Izvor: www.vrnjcispa.rs

Biljni i životinjski svet. Raznolikost orografskih, pedoloških, klimatskih i hidroloških faktora uslovlila je bogatstvo biljnog i životinjskog sveta na teritoriji Vrnjačke Banje. Od ukupne površine opštine šume se nalaze na 65% površine, pašnjaci i livade na 9,7%, oranične

površine na 15%, voćnjaci i vinogradi na 7,4% i neplodno zemljište na svega 2,1%. Od šuma najzastupljenije su šume vrbe, topole, hrasta, bukve i graba. (Topalović, 1996)

Veliki značaj za Vrnjačku Banju ima kompleks parkova koji je zajedno sa drugim zelenim površinama jako specifičan po svom značaju kao deo banje, ali i kao deo šireg ekosistema. Svojim kompozitnim vrednostima, bogatstvom vrsta, pojedinim primercima stare dendroflora, park u Vrnjačkoj Banji predstavlja značajan primer vrtne umetnosti u Srbiji. On ima značajnu ulogu u razvoju Banje kao turističkog mesta. (Topalović, 1996)

Što se tiče faune na području opštine Vrnjačka Banja javljaju se mnogobrojne zaštićene vrste divljači (srneća divljač, divlja svinja, zec, veverica, fazan, jastreb, detlić, sova, soko kao i divljač van režima zaštite (vuk, lisica, svraka, vrana itd.)

3.5. ANTROPOGENI FAKTORI

Istorijski razvoj Banje. O nastanku Vrnjačke Banje nema pisanih dokumenata niti je moguće kontinuirano pratiti tok njenog razvoja. Na osnovu pronađenog arheološkog materijala može se sa sigurnošću tvrditi da su vrnjačke mineralne vode korišćene još u antičkom periodu. Iako sistemska istraživanja u tom pravcu nisu vršena, izvesna otkrića su pružila dokaze da su Rimljani koristili lekovite vrnjačke vode. (www.vrnjcispa.rs)

Rimsko ime Vrnjačke Banje nije poznato. Sadašnje ime Banja je dobila po imenu sela Vrnjci, u čijem su ataru mineralni izvori otkriveni.

Slika 5. Banja nekada

Izvor: www.vrnjackabanja.biz

Mineralne vode Vrnjačke Banje su se koristile i u vreme vizantijske uprave. Nešto kasnije, u doba srednjeg veka, nazadna shvatanja, sasvim suprotna antičkom, onemogućavala su korišćenje mineralnih izvora i to ne samo u našoj zemlji već i u čitavoj Evropi. Neke legende govore da je lekovitost vrnjačkih voda bila poznata i korišćena u vreme poznije turske vladavine. U vrnjačkoj Banji, kažu legende, lečile su se turske spahije, tražeći da ih mesno stanovništvo hrani i služi.

Prvi pisani podaci o Vrnjačkoj Banji nalaze se u izveštaju barona Žigmunda Herdera, upravnika rudnika u Frajburgu, koji je po nalogu kneza Miloša Obrenovića ispitivao prirodna

bogatstva tadašnje Srbije. Razvoj moderne Vrnjačke Banje započeo je 1868. godine radom Osivačkog društva, najstarije turističke organizacije na Balkanu. Danas je Vrnjačka Banja najveće banjsko lečilište u Srbiji i veoma cenjeni turistički centar. (www.vrnjicspa.rs)

Spomenički potencijali. Šira oblast Vrnjačke Banje predstavlja najbogatije i najzanimljivije turističko područje Srbije. To je područje gde se na svakom koraku srednji vek susreće sa modernim tokovima. Vrnjačka Banja je regija sa najznačajnijim spomenicima srpske srednjovekovne kulture, posebno manastirima sa monumentalnim fresko slikarstvom, od kojih je neke, kao svetsku kulturnu baštinu, zaštitio UNESCO. U ovom kraju stvorena je prva srpska država Raška. Iz tog perioda ostali su i najznačajniji spomenici kulture, stari gradovi, manastiri i crkve sačuvani i do današnjih dana. Upravo oni svedoče o kulturi naših predaka.

Na jugu, u vrlo živopisnoj klisuri Ibra, nalaze se najpoštovaniji manastiri raške baštine. Pre svih, ovde se ističu grobna crkva Stefana Nemanje, manastir Studenica, manastir Žiča, manastir Gradac kraljice Jelene Anžuske, manastir Đurđevi stupovi, manastir Sopoćani i mnogi drugi.

Pored manastira i crkava, na okolnim mestima i danas stražare nekada jake tvrđave : Ras (VIII vek), Maglič, Brvenik i Koznik (XIII vek). Na severu, u plodnoj moravskoj dolini nalaze se brojni spomenici moravskog arhitektonskog izraza, a to su manastiri Ljubostinja, Kalenić, Lazarica, Velučić i mnogi drugi. (Stanković, 1994)

Maglič (Jerinin Grad) - je srednjovekovna utvrda u ibarskoj klisuri, 20 km južno od Kraljeva. Smešten je na vrhu brda, oko koga Ibar pravi oštru okuku čime podnožije brda okružuje sa tri strane. Zaravnjeni plato na kom je utvrda podignuta uzdiže se nekih stotinak metara od dna klisure i jedinog karavanskog puta koji je povezivao Moravsku dolinu i Kosovo polje. Sredinom 2006. godine je tvrđava privremeno bila zatvorena za posetioce zbog istrulelosti drvenih platformi u kulama koje bi mogle popustiti pod čovečijom težinom, a sama tvrđava je noću osvetljenja, čime privlači dodatnu pažnju prolaznika magistralnog puta. Potiče iz XIII veka. U dvorištu su ostaci male crkve Svetog Đorđa, palate arhiepiskopa Danila koji je ovde osnovao monašku školu. Maglič je služio i za zaštitu manastira Žiče i kontrolu puta kroz Ibarsku magistralu. (sr.wikipedia.org)

Slika 6. Stari grad Maglič

Izvor: www.walkingserbia.com

Manastir Ljubostinja - se nalazi u blizini Trstenika i 9 km severo-istočno od Vrnjačke Banje. Smešten je u dolini male planinske reke (Ljubostinjska reka). Posvećen je Uspenju presvete Bogorodice. Manastir je građen od 1388. do 1405. godine. U Ljubostinji su sahranjene kneginja Milica, žene kneza Lazara i monahinja Jefimija, koje su se posle Kosovske bitke ovde zamonašile sa brojnim udovicama srpskih vlastelina izginulih u bojevima na Marici i Kosovu polju. Danas je Ljubostinja ženski manastir koji čuva i održava oko pedeset monahinja. Za vreme Kočine bune iz manastira Ljubostinje je narod pozvan na ustanak. Posle propasti bune Turci su zapalili manastir da bi se osvetili Srbima. Tada je većina fresaka uništena. Takođe kada je manastir zapaljen otkrivena je tajna riznica koja je bila sakrivena u manastirskom zidu iza ikone u kojoj je kneginja Milica sakrila svoje blago. Među opljačkanim blagom nalazila se i kruna kneza Lazara koja se danas nalazi u Istanbulu. (sr.wikipedia.org)

Slika 7. Manastir Ljubostinja

Izvor: www.walkingserbia.com

Manastir Žiča - je zadužbina kralja Stefana Prvovenčanog iz početka XIII veka. Žiča je bila sedište prvog srpskog arhiepiskopa Save Nemanjića. U njoj je krunisan kralj Stefan Prvovenčani i kasnije vladari dinastije Nemanjića. Manastir je udaljen 25 km od Vrnjačke Banje. (sr.wikipedia.org)

Slika 8. Manastir Žiča

Izvor: www.panoramio.com

Manastir Studenica - je najpoznatiji srpski manastir. Nalazi se na 75 km od Vrnjačke Banje. Bogorodičinu crkvu je izgradio Stefan Nemanja krajem XII veka i namenio je sebi za grobnicu. Vrednost i lepotu Studenici daju raskošna plastična dekoracija Bogorodičine crkve, bogatstvo fresaka u crkvi Svetog Joakima i Ane i manastirska riznica. (sr.wikipedia.org)

Slika 9. Manastir Studenica

Izvor: www.derdan.co.rs

Spomenici prirode. „To je idealan dekor za odmor očiju i duha. Prijatnost ove lepe banje privlači pored bolesnika i one, koji su željni potpunog mira, jer sve u njoj odmara: kako oči, tako i uši, i ništa ne uznemirava čula.“

Možda su ove reči V. Tasića, jednog od osnivača Društva prijatelja Vrnjačke Banje, izrečene još davne 1934 god. prave reči koje objašnjavaju zašto u svakom radu o spomenicima Vrnjačke Banje prve stranice treba posvetiti spomenicima prirode. (Stanković, 1994)

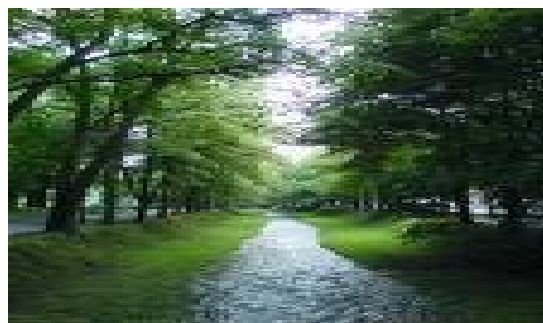
S obzirom da se zbog močvarnog zemljišta i vrela mineralnih voda, koje su u obliku gejzira izlazila na površinu zemlje, područje sadašnje Vrnjačke Banje nije koristilo za stanovanje sve do 1860 god. najveći značaj imaju spomenici prirode koji su zakonom o zaštiti prirode zaštićeni :

- Crkveno ili Aleksandrovo ili Čajkino brdo, stena vulkanskog porekla u centru Banje, sa prelepom vegetacijom i geomorfološkim oblicima, većito je skretalo pažnju turista koji su čak tridesetih godina prošlog veka verovali da su turistički poslenici Vrnjačke Banje namerno odnekud doneli to brdo i stavili ga u centar Banje kako bi privukli turiste.
- Crni bor, stablo visoko 35 m, prečnika krune 17 m, prečnika debla 1,20 m, nalazi se u centralnom banjskom parku i starosti je oko 200 god. Naravno i za njega važi legenda da opstaje kao spomenik tajne ljubavi mladog Srbina i pašinice zbog koje je mladi Srbin obešen na granama drveta, a pašinica je zbog tuge ispod drveta izvršila samoubistvo, zarivši sebi nož u srce.
- Dva stabla hrasta, starosti oko 110 god., visine 35 i 30 m, obima debla 6 i 4,60 m, smeštena u dvorištu O.Š. „Mladost“ u Vrnjcima, a po legendi posvećeno zabranjenoj ljubavi dvoje mladih koji su se tu susretali.
- Pet stabala hrasta, u naselju koje se po njima i zove „Pet hrastova“, prečnika krošanja oko 35 m, obimom debla oko 4 m, koji predstavljaju čuvaru tajne vrnjačkih mineralnih izvora.
- Stablo hrasta u Vranešima, visine 25m, obima debla 7,20m i prečnika krune stabla 35m. Drvo je starosti oko 300 god. i od kad se pamti predstavlja vraneški zapis, mesto gde se seče litijski kolač, gde se okupljaju seljani prilikom svakog važnog događaja u selu.

Najveći spomenik prirode Vrnjačke Banje su sedam do sada u upotrebi mineralnih izvora od kojih su četiri (Topla voda, Snežnik, Slatina i Jezero) potpuno laboratorijski ispitana, tako da je potpuno utvrđen njihov sastav i njihovo indikaciono područje. Od kako se zna za postojanje ljudi na ovom području postoje i tragovi upotrebe mineralnih voda.

Centralni banjski park, površine od 77 ha, uređen 1892 god. po instrukcijama inženjera Franca Vintera i do danas je zadržao sa manjim izmenama svoj prvobitni izgled i kao takav je zakonom zaštićen. Banjska rundela u sredini parka, pored Marijane ispred banjskog kupatila zaštitni je znak Vrnjačke Banje.

Slika 10. Banjski park

Izvor: www.vrnjackabanja.co.rs

Manifestacije. Kulturni centar Vrnjačke Banje je javna ustanova u oblasti kulture i poseduje bioskopsko – pozorišnu dvoranu, Zamak kulture sa galerijskim i muzejskim prostorom i Amfiteatar sa 1500 sedišta. Ova kulturna ustanova je organizator jedne od najznačajnijih kulturnih manifestacija u Srbiji pod nazivom "Vrnjačke kulturne svečanosti", koja traje 100 letnjih dana, a čine je vrhunski programi iz oblasti književnosti, pozorišnog, filmskog, televizijskog i muzičkog stvaralaštva, likovne delatnosti, izdavaštva i muzeologije, i to: Festival filmskog scenarija, Međunarodni festival klasične muzike, Književno leto, Pozorišni dani srpskog teatra, Festival likovnog stvaralaštva (www.vrnjcispa.rs).

Svakako najatraktivnija manifestacija je „Vrnjački Karneval“. Od osnivanja moderne banje u Vrnjcima koje se vezuje za 1868. godinu vrnjčani su pridavali veliki značaj balovima, maskenbalima, kermesima... Ovaj duh se zadržao i do današnjih dana. Datum osnivanja (14. jul) prve turističke organizacije na Balkanu (Osnovatelno fundatorsko društvo kiselu vruće vode u Vrnjcima) uzet je kao povod da se danas ustanovi manifestacija pod nazivom „Vrnjački Karneval“. Karnevalska dešavanja su raspoređena u nedelji koja je vezana za ovaj datum. Vrnjački karneval je zvanično proglašen za najbolju turističku manifestaciju u Srbiji od strane Turističke organizacije Srbije i svakako predstavlja krunu dešavanja tokom sezone. Priznanje „Turistički cvet“ sigurno je garancija dobre zabave. Tokom nedelju dana u julu mesecu ova manifestacija okupi preko 200 hiljada posetilaca. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Vrnjačka Banja je tada jedna velika scena na kojoj se održava veliki broj maskenbala, festivala, izložbi, koncerata, pozorišnih predstava, sportskih dešavanja... Centralni događaj karnevala je Velika međunarodna karnevalska povorka. Veliki broj karnevalski grupa iz celog sveta garantuje dobru i provod tokom ovih dana. Tokom karnevalskih dana naići ćete na topao doček vaših domaćina i karnevalsko raspoloženje koje će Vam omogućiti da sve probleme ostavite po strani. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Slika 11. Vrnjački Karneval

Izvor: www.vrnjackikarneval.com

Festival filmskog scenarija. Festival filmskog scenarija je filmski festival koji je posvećen isključivo filmskom scenariju. Održava se svake godine sredinom ili krajem avgusta u Vrnjačkoj Banji. Festival se održava od 1977. godine.

Stvaranje festivala je usledilo nakon polemike u jugoslovenskoj filmskoj javnosti koja je otpočela 1974. godine kada se došlo do zaključka da je filmski scenario najslabija tačka u jugoslovenskoj kinematografiji. U avgustu 1977. godine smotra „Jugoslovenski igrani film u akciji“ je prerasla u festival filmskog scenarija, uvedene su nagrade i formirani su organi festivala. Inicijatori pokretanja festivala su bili: Kulturni centar Vrnjačke Banje, Udruženje filmskih autora i Udruženje filmskih glumaca. Festival se održavao na staroj letnjoj pozornici do 1988. godine kada je premešten na novi amfiteatar na Crkvenom brdu. Od 2010. godine amfiteatar u kome se održava Festival filmskog scenarija nosi ime Danilo Bata Stojković. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Zamak Belimarković. Prema projektu bečkog arhitekta Vintera sagrađen je između 1882. i 1887. dvorac za generala Jovana Belimarkovića, ministra srpskog kralja Milana Obrenovića i namesnika maloletnog kralja Aleksandra Obrenovića. (www.vrnjackabanja.co.rs)

Ovaj letnjikovac podignut je iznad granice ondašnjeg banjskog reona, na padini iznad izvora tople vode. Raskošno zdanje Belimarkovića izvedeno je u duhu romantičarskog istorizma, sa renesansnim elementima po uzoru na poljske vile severne Italije. Za gradnju je korišćen beli mermer iz Belimarkovićevog majdana pod planinom Goč.

Projekat savremene namene i adaptacije zgrade izradio je arhitekta prof. Ivan Antić. Dvorac je proglašen kulturnim dobrom od velike vrednosti. Danas funkcioniše pod imenom „Zamak kulture“ i u njemu je smešten Zavičajni muzej Vrnjačke Banje i izložbeni prostor u

kom se održavaju brojne izložbe, koncerti, predavanja, dramski kolaži letnje škole i promocije knjiga.

Slika 12. Zamak Belimarković

Izvor: www.vrnjackabanja.co.rs

Most ljubavi. U osvit Prvog svetskog rata, dok još rat ni slutili nisu, zavoleli su se učiteljica Nada i srpski oficir Relja. Zavoleli se i jedno drugom obećali. Bila je to ljubav o kojoj su svi pričali, koja je plnila pažnju svih Vrnjčana. Ali, došao je rat sa svim užasima koje sobom nosi. Relja odlazi u Grčku na ratište. Odlazi da se više nikad ne vrati, zbog prelepe Grkinje u koju se zaljubljuje te raskida zaruke sa Nadom. O njegovoj daljoj sudbi legenda ne kazuje ništa, ali zato Nadinu sudbinu zna svaki Banjčanin. Zbog prevelike tuge ona svakim danom kopni i naposljetku umire, mlada i nesrećna. (www.vrnjackabanja.co.rs)

Devojke potrešene Nadinom sudbinom, u želji da sačuvaju svoju ljubav, na katance ispisuju svoja imena i imena svojih dragana i vezuju za ogradu mosta koji je bio omiljeno sastajalište Nade i Relje, a ključeve simbolično bacaju u reku.

Došli su novi ratovi i nova stradanja. Priča je bila zaboravljena a običaj devojaka da „vezuju“ svoju ljubav se izobičajio. Sve dok Desanka Maksimović, po pričanju starih meštana, u jednoj od mnogih poseta Vrnjačkoj Banji nije saznala za ovu tragičnu priču i inspirisana njome napisala jednu od svojih najlepših ljubavnih pesama: Molitva za ljubav. (www.vrnjackabanja.co.rs)

Iako smo skloni zaboravu ova priča ipak nije zaboravljena; a da bi produžili njen život mladi parovi su nastavili tradiciju „vezivanja“ svoje ljubavi, a most nazvali Most ljubavi.

Slika 13. Most ljubavi

Izvor: www.vrnjackabanja.co.rs

3.6. MATERIJALNA BAZA RAZVOJA TURIZMA (SMEŠTAJNA OSNOVA)

Vrnjačka Banja raspolaže smeštajnim kapacitetima od preko 15.000 ležaja, od kojih se oko 4.500 nalazi u hotelima, pansionima i apartmanskim naseljima, 850 ležaja je u zdravstvenim centrima i oko 10.000 u domaćoj radinosti. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

HTP "Fontana" Sa kapacitetom od oko 800 ležaja u svojim 5 hotela, HTP "Fontana" A.D. Vrnjačka Banja predstavlja najveću hotelsku kuću u Srbiji i ujedno je glavni nosilac turističke ponude Vrnjačke Banje. Smeštajni objekti ovog hotelsko-turističkog preduzeća su: „Fontana“, „Zvezda“, „Sloboda“, „Vila San“ i „Beli izvor“.

- **Hotel "Fontana"** - prvi moderni hotel visoke kategorije u Vrnjačkoj Banji, sagrađen 1965. godine. 1975. godine hotel je dograđivan i adaptiran, prateći zahteve savremenih turista. Nalazi se u centru Vrnjačke Banje na samo minut lagane šetnje od centra banjske promenade. Maksimalan kapacitet hotela je 450 ležaja. U hotelu postoje renovirane, nerenovirane sobe i apartmani. Ispred hotela postoji veliki parking. (www.htpfontana.com)
- **Hotel "Zvezda"** – hotel sa tri zvezdice, nalazi se na promenadi u samom centru Vrnjačke Banje. Hotel sadrži 200 ležaja u sobama, poluapartmanima i apartmanima, dva restorana (pansion sala i kristalna dvorana), aperitiv bar, menjačnicu, frizerski salon, kardio-internističku i zubnu ordinaciju, internet kutak, letnju terasu sa pogledom na promenu, parking i sportski centar koji obuhvata teretanu, zatvoren bazen, saunu, kuglanu, stolove za stoni tenis i bilijar. (www.htpfontana.com)

Slika 14. Hoteli „Fontana“ i „Zvezda“

Izvor: www.htpfontana.com

Hotel "Breza" se nalazi u samom centru Vrnjačke Banje. Hotel ima preko 150 soba sa blizu 300 ležaja (apartmani, jednokrevetne, dvokrevetne i trokrevetne sobe). Pored komforanog smeštaja u sobama i apartmanima, gostima se nudi i veliki restoran, banket sala, poslastičarnica, biblioteka, aperitiv bar, bazen, frizerski salon. U sastavu je i velika vila "Sombor" sa 20 ležaja. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Hotel "Slavija" raspolaže sa 200 kreveta u komfornim sobama (jednokrevetnim i dvokrevetnim) i apartmanima. Raspolaže restoranom, aperitiv barom, TV salom, terasom, sopstvenim parkom itd. Pri hotelu postoji i ambulanta. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Apartmansko naselje “Jezero” - ima najvišu kategoriju, sadrži 165 luksuzno opremljena apartmana i 8 rezidencijalnih – duplex apartmana. Gostima su na raspolaganju i restoran, kafe – teatar, noćni klub, fitnes centar, moderan, potpuno opremljen biznis klub.

Hotel “Vila Aleksandar” - nalazi se u centru Vrnjačke Banje (podnožje crkvenog brda), u neposrednoj blizini centralnog banjskog parka i glavne promenade. Okružena je prelepim parkom s jedne, i nizom starih zgrada popularno nazvanih “Vrnjački Monmartr” sa druge strane. Smatra se jednim od najluksuznijih i najreprezentativnijih objekata u Vrnjačkoj Banji.

Vila je nastala daleke 1929-e godine, a njena gradnja je bila inspirisana pariskom arhitekturom tog vremena. Duh gradskog zapadnoevropskog života uneli su doktor Živadinović i njegova supruga, kao prvobitni vlasnici ove vile. To je bio prvi prodor zapadnog aristokratskog života u predratnoj Vrnjačkoj Banji. Zahvaljujući izuzetnom kvalitetu usluga, vila je ubrzo postala mesto sastanka poznatih ljudi tog vremena iz cele Evrope. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Danas je “Vila Aleksandar” (nekadašnja Vila Živadinović) u potpunosti rekonstruisana, zadržavši pritom izgled iz vremena njenog nastanka. Obnova objekta je izvršena u saradnji sa “Zavodom za Zaštitu Spomenika Kulture” u Kraljevu.

Hotel poseduje kafe-poslastičarnicu, restoran, piano bar, kamin salon, spa centar, room servis, salu za sastanke, parking prostor.

Osim pomenutih objekata koji predstavljaju glavnu smeštajnu bazu Banje, zbog svog velikog kapaciteta i velikog dijapazona usluga, može se pomenuti još par vila skromnog kapaciteta kao što su “Krin”, “Lenka”, “Dalmacija”, “Kopaonik”, nekadašnji ponos ovog turističkog centra, i novopodignute moderne vile kao “Lux”, “Snežnik” i druge.

Privatni smeštaj - Vrnjačka Banja ima u svojoj ponudi oko 5.000 smeštajnih kapaciteta u društvenom sektoru, ali i oko 10.000 postelja u privatnom sektoru. Veliki deo smešten je u neposrednoj blizini centra, u blizini banjskih izvora, dok je zanemarljivi deo udaljen od glavnih turističkih atrakcija Vrnjačke Banje. Kada govorimo o kategorizaciji ovog smeštaja mahom preovlađuju sobe i apartmani sa tri zvezdice. Privatni sektor je nedovoljno obuhvaćen, tako da se procenjuje da čak 50% prometa ovog sektora nije zvanično registrovano, pa se tako u ovom radu i nećemo baviti nekom dubljom analizom. Razlog za nemanje posetilaca u evidenciji treba tražiti u nemotivisanosti stanodavaca da prijave goste što doprinosi da opštinski budžet bude manji za isti procenat na ime neuplaćenih boravišnih taksi. (Dokumentacija TC Vrnjačka Banja)

Pomenuti problem svakako treba rešiti uz obostranu korist, i opštine i samih stanodavaca. Moguće rešenje je smanjenje visine iznosa boravišne takse za privatne stanodavce, ali čini se da je to teško izvodljivo. Iz pomenutog proizilazi da bi možda jedino rešenje bilo stvaranje obaveze da deo tog iznosa ili stanodavcu bude vraćeno kako bi njima poboljšavao svoju ponudu, ili bi se deo refundirao stanodavcu na kraju poslovne godine, uz naravno, istu obavezu ulaganja u sopstveni sadržaj. Uz bilo koje od pomenutih rešenja, javlja se i kao neophodnost poboljšana kontrola prijave gostiju.

Brojni su restoranski objekti koji upotpunjuju turističku ponudu Vrnjačke Banje.

Restoran – pansion "Kraljica" – nalazi se u centru Vrnjačke Banje na početku glavne promenade u neposrednoj blizini centralne pijace. Pansion Kraljica nudi udoban smeštaj (20 ležaja) u apartmanima. U sklopu pansiona funkcioniše restoran, picerija, apoteka, prodavnica. Objekat poseduje i parking prostor. Kapacitet restorana je 50 konzumnih mesta, a picerije 25. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Restoran "Kruna" – nalazi se u centralnom delu glavnih parkovskih površina pored šetališne staze između tri najpoznatija banjska izvora Snežnika, Jezera i Slatine. Restoran u predivnom ambijentu starinskog objekta sadrži zimsku salu sa kaminom i letnju baštu sa fontanom i pogledom na banjsko jezero. Nudi veliki izbor jela nacionalne kuhinje sa pripremom jela od kojih se mnoga dogotovljavaju pred gostom. Njegov kapacitet je do 45 konzumnih mesta. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Kafe-restoran "Topla voda" - kapaciteta 240 mesta (mala sala 40 i velika 200). U sastavu su takođe dve terase sa 60, odnosno 80 mesta. Glavna karakteristika restorana je prvoklasna kuhinja sa vrhunskim majstorima kulinarstva. U sklopu ovog izuzetnog zdanja nalazi se noćni klub. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Pansion – restoran "Vuk" - raspolaže sa 50 ležaja visoke kategorije. U prijatnoj domaćoj atmosferi restorana sa 150 mesta, uz svestranu kuhinju i uvek biranu tihu muziku, provešćete nezaboravne trenutke. U sastavu pansiona su picerija i dragstor.

Caffe Restaurant Cocktail Bar "Savka" – nalazi se u prelepom ambijentu stodvadeset godina stare vile "Savka" u centralnom delu Vrnjačke Banje. Pored prelepog ambijenta koji je uklopljen u zelenilo svoga okruženja iz ponude izdvajamo veliki izbor italijanskih specijaliteta, najkvalitetnija pića, najpoznatije svetske koktele. U letnjoj bašti, koja je kao stvorena za odmor u intimnom okruženju, "Savka" organizuje nezaboravne muzičke programe, prožete opuštenom atmosferom. (Vodič kroz Vrnjačku Banju)

Slika 15. Caffe Restaurant Coctail Bar "Savka"

Izvor: www.vrnjackabanja.co.rs

3.7. PROMET TURISTA KROZ VEKOVE

Podataka o broju posetilaca Vrnjačke Banje ima iz sedamdesetih godina XIX veka pa do današnjih dana. Prve brojke su sadržane u izveštajima banjskih lekara i za statistiku su veoma interesantne, jer obuhvataju broj onih koji su se u Vrnjcima lečili, sa klasifikacijom bolesti od kojih su bolovali, po polu i uzrastu, kao i po okruzima iz kojih su dolazili.

Prvom banjskom sezonom smatra se 1869.godine kada su ordinirala tri lekara. U knjige lečenih tada su upisana 583 lica koja su ovde provela 16.140 dana (Turistički centar Vrnjačka Banja). Godine 1889. izdato je 7.500 karata za kupanje, a kupanje kao vrstu terapije praktikovalo je 350 posetilaca. Ističe se pozitivno dejstvo vode kod lečenja povećane oksalne kiseline, šećerne boesti, bolesti krvi, čišćenja suve kože, malokrvnosti, bolesti organa za disanje i sprečavanje stvaranja čireva. Istovremeno su određene i kontraindikacije, te u banju ne smeju doći oni dijabetičari koji u mokraći imaju acetona, oni koji pate od srčane i bubrežne bolesti, koji su tuberkulozni... (Jovanović, 1972)

Iz pisanih podatak saznajemo da su među domaćim gostima dominirali oni iz okruga beogradskog, kragujevačkog i smederevskog. Manje posetilaca je bilo iz Užica, Valjeva, Niša, Vranja, Pirota i Knjaževca. Tih godina zabeležen je i dolazak 20 stranaca i to iz Austrougarske, Rumunije, Bugarske i Turske. Napori pojedinaca i grupa za prosperitet Vrnjačke Banje dali su izvesne rezultate, utoliko pre što su se osećali tragovi viševekovne vladavine Turaka. (Stanković, 1994)

Od početka prošlog veka do Prvog balkanskog rata, karakterističan je stalan umeren godišnji porast broja turista i njihovih noćenja. To je vreme kada se prave nove analize lekovite vode, utvrđuju indikacije i kontraindikacije i povećava broj banjskih lekara. Vrnjačka Banja je postala državna i dobija toplo zidano kupatilo sa betonskim bazenom, a već se uhodalo poslovanje nekoliko privatnih pansiona i gostionica. Početkom prošlog veka banja ima 290 soba za izdavanje i određenu fizionomiju, koja se u nekim elementima zapaža i danas. (Stanković, 1994)

Balkanski ratovi i Prvi svetski rat su vreme prekida kontinuiteta u razvoju Vrnjačke Banje. Zahvaćena ratovima Srbija se borila za slobodu. Kraj rata i formiranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je vreme kada se Vrnjačka Banja našla u novoj državi i mogla da prezentira svoju ponudu širem tržištu, ali je pre toga morala da sanira ratom izazvane štete, obnovi neke objekte, organizuje medicinsku službu i krene na put daljeg razvoja.

Od 1919.do 1939.godine Vrnjačka Banja ima blagi uspon, koji nije mnogo poremećen kriznom situacijom krajem dvadesetih godina. Svih tih godina bila je na prvom mestu među banjama Balkanskog poluostrva. U kontinentalnom delu zemlje samo je Beograd bio posećeniji. Kako je Vrnjačka Banja, izrazito turističko mesto, a Beograd centar poslovnog sveta, može se reći da je Vrnjačka Banja tada bila prvi turistički centar Srbije. Uz tradicionalni zdravstveno-lečilišni turizam, Vrnjačka Banja postaje mesto za odmor, oporavak, rekreaciju, izlete, druženja, prestiž, pokazivanje, kulturne i sportske priredbe. Banjske vile, hoteli, pansioni, restorani, šetališta, nove kaptaže izvora, savremena oprema i sve razvijeniji autobuski saobraćaj, doprinose turističkoj afirmaciji, popularnosti i prepoznatljivosti Vrnjačke Banje. (Stanković, 1994)

Deo banjske fizionomije formiran između dva svetska rata zapaža se i danas, iako je bilo nepromišljenih rušenja nekih objekata, podignutih znatno ranije.

Uspom Vrnjačke Banje, izgradnju objekata, razvoj medicinske službe i afirmaciju na domaćem turističkom tržištu, poremetio je Drugi svetski rat, kada neki od njenih objekata postaju komandna mesta okupatora. To je vreme još jednog prekida rada niza institucija od značaja za turizam. Na sreću velikih razaranja nije bilo, ali je vreme učinilo svoje.

Po oslobađanju zemlje, sada u novim društvenim, ekonomskim i političkim uslovima, počinje se stvarati novi lik Vrnjačke Banje. Obnavlja se više objekata, nacionalizuju neke vile, menja funkcija postojećih zdanja, organizuje savremena medicinska služba, koja prolazi kroz više faza organizacionog i poslovnog delovanja, prilagođava smanjenju izdataka socijalnog osiguranja za banjsko lečenje, grade novi objekti i sl.

Više od 100.000 turista Vrnjačka Banja počinje prihvatati posle 1967.godine, a broj noćenja preko 1.000.000 posle 1968.godine. (Stanković, 1994)

Zavisnost turističkog prometa od ekonomskih i političkih prilika jasno se pokazala ne samo u SR Jugoslaviji kao celini, već i na primerima brojnih turističkih mesta. Godine 1993. koja je poznata po nesavladivoj inflaciji i rastu troškova života, broj turista u Vrnjačkoj Banji pao je na nivo iz 1965.godine. Iste godine registrovano je 20.000 noćenja manje nego daleke 1928.godine. Promet iz 1994.godine je ohrabrujući, tako da tu godinu možemo smatrati još jednim početak razvoja turizma u Vrnjačkoj Banji. U ponudi je 20.000 ležaja u objektima različitih vrsta i kategorija, pri čemu mnogo rade tokom cele godine i mogu zadovoljiti prohteve turista svih uzrasta i platežnih mogućnosti.

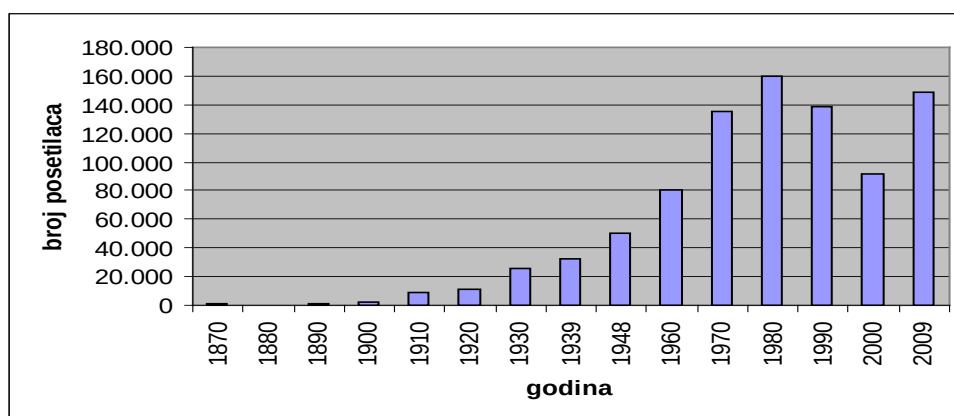
Obrađeni statistički podaci omogućuju sagledavanje vremenske distribucije ostvarenog turističkog prometa Vrnjačke Banje u poslednjih 140 godina, koliko traje organizovani turizam u banji. Na taj način, moguće je doći do određenih zaključaka o razvoju turizma u vodećoj banji u Srbiji. Podaci su tako obrađeni da ukazuju na razlike u broju noćenja i broju posetilaca u poslednjih 14 decenija.

Tabela 5: promet turista u Vrnjačkoj Banji

godina	broj posetilaca	broj noćenja
1870	621	18.630
1880	255	7.650
1890	846	20.388
1900	2.320	52.432
1910	9.300	198.090
1920	11.447	217.493
1930	26.258	520.000
1939	32.336	614.400
1948	49.795	995.900
1960	80.575	1.059.212
1970	135.115	1.244.978
1980	159.557	1.438.177
1990	138.678	954.816
2000	91.522	482.866
2009	148.304	616.464

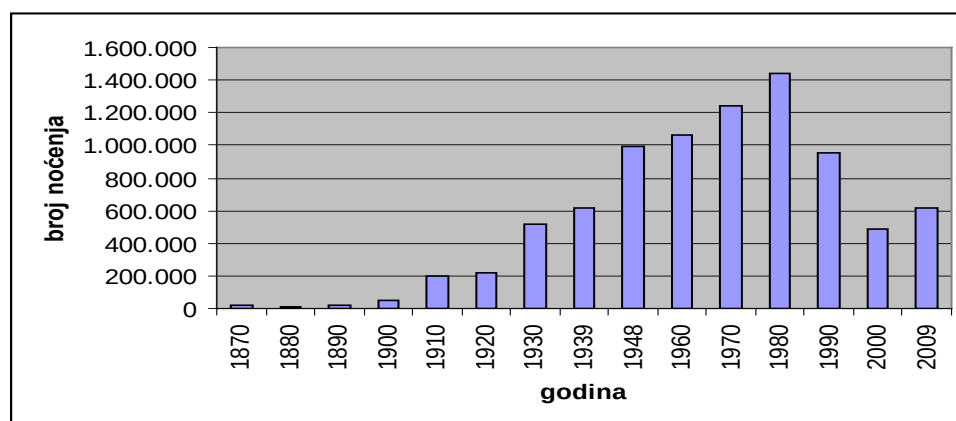
Izvor: turistički centar Vrnjačka Banja

Grafikon 1 : broj posetilaca po godinama

Izvor: urađeno od strane autora

Grafikon 2 : broj noćenja po godinama

Izvor: urađeno od strane autora

Sa *grafikona 1 i 2* jasno vidimo da je prisutan konstantan rast i broja posetilaca Vrnjačke Banje, kao i rast broja noćenja sve do „nesrećnih” devedesetih. Možda pomalo i iznenađujuće je da niti prvi niti drugi svetski rat nisu ostavili veliki trag u prometu turista. Upoređujući dva posmatrana parametra 1910 i 1920 godine, vidimo da ne samo da se ukupan broj posetilaca i noćenja nije smanjio, već je i rastao. Od 9.300 posetilaca koji su ostvarili 198.090 noćenja 1910.godine do 11.447 posetilaca sa 217.493 noćenja koliko je ostvareno 1920.godine. Sličnu tendenciju imamo i u deceniji kada je bio drugi svetski rat. Nakon drugog svetskog rata i dalje se nastavlja rast sve do 1980.godine, za koju možemo reći da je najuspešnija turistička godina u poslednjih 140 godina. Sklop političkih događaja u deceniji koja sledi dovodi do pada i broja posetilaca Vrnjačke Banje, kao i broja ostvarenih noćenja. Sledeću deceniju, obeleženu raspadom SFRJ, kao i ratovima na prostoru bivše Jugoslavije karakteriše dalji pad posmatranih pokazatelja, što rezultira sa svega 91.522 posetioca tokom 2000.godine koji su ostvarili 482.866 noćenja. Poslednja decenija obeležena je porastom oba pokazatelja.

Najvećom koncentracijom turističkog prometa od samog početka organizovanog razvoja turizma u Vrnjačkoj Banji, odlikuje se avgust. Pojedinih godina u ovom mesecu realizovano je više od jedne četvrtine godišnjeg prometa. Avgustu se veličinom prometa približava juli. Tokom poslednje decenije došlo je do izvesnog smanjenja udela avgusta i jula u godišnjem prometu, ali je činjenica da se i dalje od juna do septembra ostvari oko 60% godišnjeg prometa.

Za razliku od toga, najmanji promet je u zimskim mesecima, posebno u decembru i januaru. Ova dva meseca zajedno sa novembrom i februarom prosečno čine 15% godišnjeg prometa.

Posmatrajući celokupni period, možemo zaključiti da je Vrnjačka Banja bila na pravom putu da postane bitna turistička destinacija na mapi Evrope, da je banja strateški dobro

vođena, te da i dalje treba nastaviti sa takvom politikom. Oporavak u poslednjoj deceniji govori nam da banja svojim prirodnim potencijalima i dalje privlači veliki broj turista, te da prirodne blagodeti treba spojiti sa materijalnom bazom Vrnjačke Banje i rezultat neće izostati.

4. ZDRAVSTVENA PONUDA VRNJAČKE BANJE

4.1. UVOD

Na teritoriji Srbije postoji veliki broj mineralnih, termalnih i termomineralnih izvora i bušotina. Uz to javlja se izvestan broj izvora čija se voda odlikuje povećanom radioaktivnošću i povećanim sadržajem gasova. Voda većine ovakvih izvora u narodnoj tradiciji, ali i u savremenoj balneoterapiji, smatra se lekovitom i omogućava razvoj lečilišnog-banjskog turizma, koji u Srbiji ima dugu i bogatu tradiciju. Nekoliko banja Srbije brojem turista izjednačava se i premašuje centre planinskog i gradskog turizma. Po tome se posebno ističe Vrnjačka Banja, koja već gotovo dva veka prednjači nad ostalim. (Stanković, 1994)

Vrnjačka Banja je najposećeniji balneološki centar Srbije. Po materijalnim tragovima iz doba vladavine Rimljana, ističe se dugom tradicijom. Godine 1835. izvršena je prva hemijska analiza lekovite vode i definisane njene osnovne osobine od interesa za medicinu. Od tada do današnjih dana Vrnjačka Banja je brojem posetilaca, kao značajnim pokazateljem prometa, uvek bila na prvom mestu među banjama Srbije. Rekord od 163.000 turista (1985. godina) i 1.415.000 noćenja (1986. godina), posle toga nisu dostignuti. (Stanković, 1994)

4.2. BALNEOTERAPIJA

Balneoterapija (lat. *balneum* – „kupanje“) je metoda lečenja koja se zasniva na primeni mineralne vode, lekovitih gasova i blata (peloida). Efekti balneoterapije se baziraju, pre svega, na hemijskom i mineralnom sastavu sastojaka i njihovoj apsorpciji. Mineralne vode su prirodne vode temperature preko 20°C, koje u sebi sadrže više od 1 g/l rastvorenih mineralnih materija (silicijum, sumpor, selen, radijum itd) i imaju male količine materija sa jakim fiziološkim delovanjem (radioaktivni radon, jod). Pored terapijskih učinaka kod raznih bolesti i povreda, balneoterapija pomaže psihofizičkom opuštanju i relaksaciji njenih korisnika uključujući tu i promenu klime, sredine, dijetetski režim ishrane (redukciona ishrana), aktivni i pasivni psihofizički odmor. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Blagodeti termalnih voda čoveku su odavno bile poznate, a njima su se naveliko služili Rimljani, Grci i Egipćani. Hipokrat (460.- 375. p.n.e.) prvi je proučavao lekovite učinke morske vode i morskih krajeva na ostrvu Kos, na arhipelagu Dodekanesos u Egejskom moru. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Legenda kaže da je do tog saznanja došao posmatrajući blagotvoran učinak mora na oštećene ruke ribara. Shvatio je da morska voda smanjuje rizik od infekcije i obnavlja ćelije, podstiče izmenu minerala i toksina između krvi i vode. Koliko su Stari Grci izuzetno cenili blagotvorni učinak mora piše grčki pesnik Euripid (480. - 460. p.n.e.): "More vraća zdravlje

čoveku", a grčki filozof Platon (428. - 437. p.n.e.) rekao je da more ispira sve čovekove boljke. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Upotreba lekovite gline (peloida) u narodnoj medicini seže u praistorijsko doba. Najstariji dokazi o primeni peloida datiraju iz praistorije u oblasti Kalambo vodopada na granici između Zambije i Tanzanije. Kalcijumom bogata bela glina pronađena je pored kostiju Homo habilisa (neposrednog prethodnika Homo sapiensa). Autohtoni narodi širom sveta i dalje koriste glinu za lečenje mnogih bolesti. Prva zabeležena upotreba gline u medicinske svrhe seže do antičkog doba i Mesopotamije 2500.god p.n.e. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

U Egiptu, Kleopatra je koristila peloid da se sačuva njen ten, a faraonovi lekari su koristili peloid za lečenja raznih zapaljenja i kao antiseptik. Peloid je otkriven i kao sastojak u impregnaciji mumija. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Francuski naučnik René Quinton koji je proučavao morsku vodu, 1897. godine došao je do zaključka da je ljudski organizam analogan morskoj vodi jer ima jednak sastav minerala. Ova istraživanja on je objavio 1906. godine u knjizi „Morska voda, organski medij“ u kojoj je ukazao na hemijsku sličnost između krvne plazme i morske vode. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Klod Bernar je otkrio da se ljudsko telo sastoji od 70% vode, a zajednički sa René Quinton oni su proučavali sastav krvi, međucelijske tečnosti i limfe. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Balneoterapija je bila vrlo popularna tokom Renesanse. Michael Eyquem de Montaigne, francuski mislilac, moralista, političar i književnik iz doba Renesanse, često je putovao i u lekovitim vodama lečilišta Bango di Lucca u Italiji, lečio njegove probleme sa kamenom u bubregu. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Balneoterapija svoju ekspanziju kao medicinska metoda lečenja počela je u 18. veku i istu nastavila u 19. i 20. veku, sve do 80-ih i 90-ih godina kada balneoterapija doživljava vrhunac razvoja. Zbog brojnih nedostataka u lečenju toga doba i farmakomedicinskih nepoznanica, skoro sve bolesti bez posebnog tretmana lečene su na isti način, pa je bilo dosta neželjenih dejstava balneoterapije. Danas to više nije slučaj, s obzirom na veliki napredak farmakologije u 20. veku. Trenutne indikacije za primenu termalnih voda su mnogo jasnije. Danas, balneoterapiju ne koriste samo bolesni i starije osobe, već balneoterapiju sve više primenjuju i mlađe osobe i sportisti, koji ovu vrstu terapije koriste za oporavak organizma, odmor i očuvanje zdravlja. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

4.3. MINERALNI IZVORI VRNJAČKE BANJE

Pijenjem hladne ili tople banjske vode i kod zdravih ljudi dolazi do poboljšanja opšteg zdravstvenog stanja, jer se uspostavlja ravnoteža unetih minerala u organizmu. Kupanje u

toploj mineralnoj vodi, pak, poboljšava cirkulaciju čitavog tela zahvaljujući specijalnom dejstvu vode koja sadrži gas, a koji vrši masažu tela.

Hemijski sastav, fizikalna svojstva, balneološko iskustvo, pH vrednost i temperatura indikuju vrnjačke mineralne vode da se koriste u terapijske i preventivne svrhe.

Ono što je od posebnog značaja je ukupan balneološki tretman koji ne obuhvata samo kontrolisani i individualno zavistan unos mineralne vode, već i izmenjeni režim života, koji uključuje i poseban higijensko dijetetski oblik ponašanja, što rezultuje smanjenju ili potpunom eliminaciji unosa lekova.

Vrlo visoka koncentracija minerala, neophodna za svakodnevne potrebe organizma, vodi daje lekovitu moć da se koristi u medicinske svrhe (terapijske i preventivne). Pijenjem vode dolazi do ravnoteže unetih minerala u organizmu i poboljšanja opšteg zdravstvenog stanja. Kupanje u toploj mineralnoj vodi poboljšava cirkulaciju čitavog tela, zahvaljujući vodi koja sadrži gas, a koji vrši masažu tela. Klizme, orošavanja i inhalacije se vrše preventivno, primenom mineralnih voda. Termomineralne vode imaju lekovita svojstva koja blagotvorno deluju na čitav kardiovaskularni sistem.

Tabela 6. Svojstva mineralnih voda u Vrnjačkoj Banji

IZVOR	temperatura °C	specifična težina	pH	suvi ostatak na 180 °C	voda spada u red
TOPLA VODA	35,3	1,0018	6,4	2,0400	alkalnih, ugljeno-kiselih homeotermi
JEZERO	26,4	1,0033	6,7	2,1456	natrijum-hidrokarbonatnih, ugljenokiselih hipotermi
SLATINA	14,3	1,0020	6,1	2,5084	alkalnih, zemnoalkalnih, ugljeno-kiselih hladnih mineralnih voda
SNEŽNIK	17,4	1,0015	6,2	2,3472	alkalnih, ugljeno-kiselih hladnih mineralnih voda

Izvor: www.vrnjcispa.rs

Izvor "Topla voda" (Rimski izvor). Tvđenje da su Rimljani znali za vrnjačke mineralne izvore i da su ih upotrebljavali iznosi još Feliks Kanic, svojim putopisom „Proučavanje rimskih spomenika u Kraljevini Srbiji” s kraja XIX veka. On navodi da su se vrnjačke banje(izvori) nalazile južno od kastruma u selu Gračacu, ali prilikom radova na kaptažama i uređenju, tokom XIX veka, na terenu nije bilo vidljivih ostataka ili oni koji su radili nisu umeli da ih prepoznaju. (www.vrnjcispa.rs)

Na tragove rimskog vremena naišlo se slučajno, pri kaptaži toplih izvora u proleće 1924. godine. Tada je na dubini od 2,40 m otkrivena vertikalna, pravilno isklesana stena iz čijeg je otvora isticala topla mineralna voda. Kod toplog izvora u steni pronađeno je oko 200 komada rimskog novca, koji pripadaju periodu od Avgusta do Valentinijana. Neposredno pored Rimskog izvora, na približno istoj dubini, nađeni su ostaci prvog poznatog bazena za kupanje. Bazen je punjen toplom mineralnom vodom iz posebnog izvora koji je bio uklesan u steni u vidu omanjeg bunara. U bazenu je pronađeno 60 komada rimskog novca od kraja i do druge polovine IV veka, jedan prsten i jedan ključ. (Stanković, 1979)

Voda ovog izvora kaptirana je posebno, jer je imala nižu temperaturu i slabiju mineralizaciju od ostalih izvora otkrivenih 1924. godine. Izvor je uređen, postavljene su dve kolonade mermernih stubića, koje su na krajevima imale po kandelaber. Do izvora se silazilo stepenicama sa obe strane. Posle Drugog svetskog rata ovaj izvor je bio pokriven betonskim pločama i sklonjen od lica javnosti. Njegovo ponovno oživljavanje izvršeno je 1989. godine, kada je nad izvorom postavljena staklena piramida, po idejnom rešenju arhitekta Mihajla Mitrovića. (Stanković, 1979)

Mineraloški sastav, pH vrednost i temperatura indikuju ovu vodu da se može koristiti kao pomoćno terapijsko sredstvo u terapiji sledećih oboljenja:

- Hronični gastritis
- Ulkusna bolest primarno nebakterijskog porekla
- Stanja rehabilitacije posle hepatitisa
- Stanja koja se karakterišu poremećajem u motorici i pražnjenju žučne kese i žučnih puteva
- Stanja rehabilitacije posle hirurških intervencija na želucu i bilijarno pankreasnom sistemu koje nisu uzrokovane malignom bolešću
- Ubrzana motorika i evakuacija sadržaja debelog creva
- Prevencija nastanka navedenih poremećaja(www.vrnjcispa.rs)

Termomineralna voda ovog izvorišta po posebnom protokolu koji u sebe uključuje volumen "per os"(pijenjem) unesene vode, vreme unosa u odnosu na dnevni biološki ritam i unos hrane kao i sam način i brzina unosa zadatog volumena vode uz izmenjeni režim života i za svako stanje prilagodjeni higijensko-dijetetski životni režim u toku dvonedelnog (14 dana kako je to svetskim standardima predviđeno), boravka u Vrnjačkoj Banji. (www.vrnjcispa.rs)

Slika 16: Izvor „Topla voda“

Izvor: www.mzvrnjackabanja.com

Izvor "Snežnik". Mineraloški sastav, pH vrednost uz posebnu temperaturu kao i značajno niži sadržaj slobodnog CO₂, ovu vodu orjentišu da se u 15 - odnevnom periodu može koristiti kao dodatno terapijsko sredstvo u terapiji sledećih hroničnih gastrointerstinalnih i metaboličkih obolenja "per os".

- Hronični gastritis sa usporenom evakuacijom sadržaja
- Stanja hipomotorike nastale posle hirurških intervencija u nivou želuca i bilijarnih puteva
- Usporena evakuacija žučnih i pankreasnih sokova.
- Usporena evakuacija sadržaja debelog creva
- Dispeptične manifestacije
- Diabetes mellitus kao nastavak hospitalnog tretmana nevezano za tip, životnu dob i prateće manifestacije (posebno gojaznost)
- Giht
- Prevencija nastanka ovih poremećaja

Upotreba ove vode u smislu unešenog volumena, periodike unosa u odnosu na dnevni ritam i odnos sa unosom hrane, kao i poseban higijensko-dijetetski životni režim uz primenu odgovarajuće farmako-terapije, dovodi do bržeg eliminisanja subjektivnih, a i objektivnih kliničkih znakova ovih hroničnih masovnih nezaraznih bolesti, produžetak dužine trajanja faze remisije, a u velikom procentu i do potpunog izlečenja. (www.vrnjcispa.rs)

Ono što je od posebnog značaja je ukupan belneološki tretman koji ne obuhvata samo kontrolisani i individualno zavistan unos mineralne vode, već i izmenjeni režim života, koji uključuje i poseban higijensko-dijetetski oblik ponašanja, što rezultuje smanjenju ili potpunog eliminaciji unosa medikamenata.

Slika 17: Izvor „Snežnik“

Izvor: www.mzvrnjackabanja.com

Izvor "Slatina". Mineraloški sastav, pH vrednost i temperatura indikuju ovu vodu da se može koristiti kao pomoćno terapijsko sredstvo i isključivo se koristi u kombinaciji sa drugim mineralnim vodama. Preporučuje se osobama sa nedostatkom apetita i anemijom.

Za vodu "Slatina" se zna još od kraja 19. veka, ali je kaptaža izvedena tek 1923. godine kada je na izvoru postavljena lula. Godine 1937. izvršena je rekaptaza i izgrađen je paviljon nad česmom koji je vodu dobijao sa izvora zvanog "Lula", dok se drugi izvor zvani "Zid " nalazio u zidu paviljona. Od daleke 1937. do 1978. godine nije bilo istražnih radova na nalazištu mineralnih voda "Slatina". Te godine su postavljene istražne bušotine, a novootkrivene vode su 1884. godine cevovodima dovedene do starog bunara gde se mešaju i ističu na tri česme u novopodignutoj biveti. Voda spada u grupu alkalnih-zemnoalkalnih akrotopega. Temperatura joj je 14°C. (www.vrnjicspa.rs)

Slika 18: Izvor „Slatina“

Izvor: www.mzvrnjackabanja.com

Izvor "Jezero". Mineraloški sastav, pH vrednost i temperatura indikuju ovu vodu da se može koristiti kao pomoćno terapijsko sredstvo u terapiji sledećih oboljenja:

- Gastro intestivna oboljenja
- Oboljenja bilijarnog trakta
- Urinarna oboljenja
- Dijabetes millitus

- Anemije
- Konjuktivitisa(www.vrnjcispa.rs)

Termomineralna voda ovog izvorišta po posebnom protokolu koji u sebe uključuje volumen "per os" unesene vode, vreme unosa u odnosu na dnevni biološki ritam i unos hrane kao i sam način i brzina unosa zadatog volumena vode uz izmenjeni režim života i za svako stanje prilagodjeni higijensko dijetetski životni režim u toku dvonedeljnog (21 dana kako je to svetskim standardima predviđeno), boravka u Vrnjačkoj Banji.

Slika 19: Izvor „Jezero“

Izvor: www.mzvvrnjackabanja.com

4.4. PELOID

Lekovita svojstva peloida su otkrivena još pre 4.000 godina i za njih su znali i stari Egipćani. Prema pisanju na papirusu, koristili su ga za lečenje opekotina, ali i nekih bolesti. (sr.wikipedia.org)

Peloid je lekovito blato i kao svako blato predstavlja žitku i lepljivu smešu tamne boje nastalu od raskvašene zemlje ili prašine, ali sa lekovitim svojstvima. Lekovitost potiče od soli, biostimulatora i gasova, ali i drugih fizičko-hemijskih svojstava ovog prirodnog sedimenta. Nastaje taloženjem organskih i neorganskih materijala koji su u nekoj fazi razgradnje, kako u lagunama mora, tako i u slatkovodnim ekosistemima, pa i u vulkanskim oblastima. (sr.wikipedia.org)

Peloid je složen heterogeni sistem, sivo ili crno obojen koloid, čije su čestice manje od dva nanometra, a čine ga dve čvrste i jedna tečna faza. Lekovitog blata ima na mnogim mestima na svetu, ali u ograničenim količinama. Osim kao kupka, može da se koristi i kao pakovanje. Danas se zna da ubrzava cirkulaciju i metabolizam, utiče na rad nekih endokrinih žlezda i smiruje napetost i bolove i to pre svega zbog termičkog efekta. Takođe, utiče blagotvorno i na hronične reumatske bolesti, a koristi se i u kozmetičke svrhe, za uklanjanje celulita na primer. Zbog toga što sadrži huminsku kiselinu, blato prema nekim izvorima i podmlađuje. Kod peloida zapaženi su antimikrobni, antivirusni, antineoplastični i

antiinflamatorni efekti. Analgetski efekat peloida je posledica pomenutog delovanja toplote. (sr.wikipedia.org)

U skladu sa Strategijom razvoja turizma Srbije i savremenim trendovima razvoja banjskog turizma u Evropi, Vrnjačka Banja je usmerila svoju strategiju na promenu staromodnog imidža banje, stavljajući akcenat na novije, atraktivnije sadržaje i programe i visok kvalitet usluga. Nastojeći da stalno obogaćuje ponudu kvalitetnih medicinskih i wellness programa, proleća 2011-te godine u Vrnjačkoj Banji je otvoreno peloidno - blatno kupatilo „Limus Romanus“, kojim se svim gostima omogućava korišćenje najnovijih dostignuća u oblasti terapije, relaksacije i wellness tretmana. (www.vrnjackabanja.co.rs)

Blatno kupatilo „Limus Romanus“ čini bazen sa termomineralnom vodom i kabine za veliki broj terapija i tretmana lekovitim peloidom - blatom u kombinaciji sa mineralnim kupkama, podvodnim masažama, ručnim masažama, anticelulit masažama kao i veliki broj peloidnih pakovanja na standardnom ili Velvet ležaju kao novi sadržaji fizikalne medicine.

Lekovito svojstvo termomineralne vode i meneralnog blata pruža zadovoljstvo i uživanje upotpunjeno sa relaksirajućim efektima kupki, masaža i kozmetičkih tretmana. Peloidne - blatne terapije imaju vekovnu tradiciju korišćenja i brojne blagotvorne efekte na ljudski organizam, pa su tretmani blatom danas neophodni i nezamenljivi u savremenim spa centrima.

4.5. PERSPEKTIVE ZA DOBIJANJE NOVIH KOLIČINA UGLJOKISELIH VODA

Mada Vrnjačka Banja raspolaže sa 4 (četiri) poznata nalazišta ugljokiselih voda, a od 1992.godine i sa petim, nisu u potpunosti istraženi i iskorišćeni resursi sa kojima raspolaže. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Na osnovu opsežnih hidrogeoloških istraživanja, kako u samoj banji, tako i u njenoj široj okolini, postoje realne pretpostavke da se u zoni Lipovačke reke, naspram Čajkinog brda i Vrnjačke reke, mogu dobiti nove, značajnije, količine toplih ugljokiselih voda.

Najperspektivniji lokalitet za ove potrebe je, svakako, zona izvora „Topla voda“ za koju postoji projekat duboke istražne bušotine. Projektom je predviđena izrada istražno-eksploatacionog bunara kojim bi se trajno obezbedile dovoljne količine toplih mineralnih voda za potrebe SB „Merkur“ i fabrike za flaširanje mineralnih voda „Voda Vrnjci“.

Pored ove zone, na području banje postoji više veoma perspektivnih lokaliteta za istraživanje, odnosno izvođenje istražnih bušotina dubine 1000-1200m za dobijanje većih količina toplijih voda. Jedno od takvih područja je područje ušća Lipovačke u Vrnjačku reku, kao i zona Lipovačke reke, u području Čajkinog brda. Ove dve lokacije predlagane su više puta od strane većine istraživača koji su se bavili problematikom Vrnjačke Banje. U toku 1992.godine u dvorištu JKP „Beli izvor“ izbušena je bušotina dubine 500m kojom su

potvrđene ranije ideje o postojanju povoljnih uslova za zahvatanje toplih voda u zoni Lipovačke reke, s obzirom da su otkrivene mineralne vode sa temperaturom od 29,5 °C na samoizlivu, dok na dubini od 342,4 m, dokle je bušotina prohodna, iznosi 36,5 °C, koliko iznosi i na izvoru „Topla voda“. Sa veći dubinama, najverovatnije bi se dobile i veće količine i, verovatno, toplije vode. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Pored navedenog užeg gradskog područja, evidentirana su još dva lokaliteta u široj okolini. Prvi se nalazi u zoni Vrnjačke reke, na oko 700 m uzvodno od Snežnika, na kojem je 1992.godine započeto istražno bušenje dubine 150 m. Već posle 60 m bušenja dobijeni su ohrabrujući rezultati u pogledu sadržaja CO₂ (1,3 g/l) i veličine samoizliva. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Drugi lokalitet je zona potoka Crnobarca, na oko 2 km istočno od banje, gde postoje prirodne pojave ugljikiselih voda. Na ovoj lokaciji postoje 2 (dva) izvora mineralne vode sa povišenim sadržajem CO₂ koji su poslužili kao indikatori za izradu 2 (dve) istražne bušotine. Ovim bušotinama sa dubine od 10-15 m dobijen je samoizliv od 0,5 l/s vode. Po hemijskom sastavu to su hidrokarbonatne vodemagnezijskog tipa sa mineralizacijom od 0,5g/l. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Na osnovu dosadašnjih hidrogeoloških istraživanja izvedenih u Vrnjačkoj Banji i poznavanja njenih hidrogeoloških karakteristika možemo zaključiti da se dalja istraživanja mogu podeliti u dve grupe:

- Prvu grupu istraživanja predstavljala bi istraživanja hladnih ugljikiselih voda na lokalitetima u zoni potoka Crnobarac, uzvodno od Snežnika na lokalitetu Borjak i u krugu fabrike za flaširanje mineralne vode.
- Drugu grupu istraživanja predstavljala bi istraživanja toplih, odnosno, termalnih i termamineralnih voda i to u zoni ušća Lipovačke u Vrnjačku reku, naspram Čajkinog brda, kod stare benzinske pumpe i na lokalitetu izvora „Topla voda“. (Nešić, Balšić, Janjić, 2001)

Međutim, na ovom mestu je veoma važno napomenuti da dugogodišnji blistavi razvoj banje zasnovan, pre svega, na iskorišćavanju termomineralnih i ugljikiselih voda sa njena četiri poznata izvorišta, ne sme biti doveden u pitanje izvođenjem neadekvatnih novih istraživanja.

Ukoliko bi se stekli finansijski uslovi, logičan zaključak je da bi se ulaganja u istraživanja na navedenim lokalitetima višestruko isplatila, jer bi se otkrile značajne količine termomineralnih voda za višenamensko korišćenje.

4.6. HIPERBARIČNA MEDICINA

Hiperbarična medicina se zasniva na jednom leku: čistom kiseoniku koji se udiše pod pritiskom većim od atmosferskog, u specijalnim uređajima - hiperbaričnim komorama.

Kiseonik je neophodan za odvijanje svih životnih procesa; osnovna je supstanca života. Bez hrane čovek može da preživi 30 do 40 dana, bez vode 3 do 4 dana, a bez kiseonika samo 3 do 4 minuta!

Uzrok ili posledica najvećeg broja bolesti je smanjenje ili prestanak transporta kiseonika do ćelija kao krajnjih korisnika i sledstvena patnja ćelije, tkiva, organa i organizma u celini (hipoksija ili anoksija). Blagovremena primena kiseonika pod pritiskom (HBO) sprečava oštećenje ćelije i organizam u celini izazvanog nedostatkom kiseonika i dovodi do izlečenja, regeneracije i potpunog oporavka organizma ako je oštećenje već nastalo. (sr.wikipedia.org)

Organski sistemi za disanje, srce, pluća i krvotok imaju osnovnu funkciju da organizmu dopreme kiseonik. Srce zdravog čoveka dnevno pumpa skoro 8.000 litara krvi, a organizam potroši 368 litara kiseonika. Veliki potrošači kiseonika su moždano tkivo, mišićno tkivo, organi za varenje itd. (sr.wikipedia.org)

Terapijsko dejstvo kiseonika poznato je od njegovog "otkrivanja" (Pristly i Lavoisier, oko 1750. god.). Od tada je korišćen više nego bilo koji terapijski supstrat poznat čoveku. Primenjivan u svim bolnicama sveta pomoću katetera, kiseoničkog šatora, maski, injekcija, inkubatora, lokalnih aplikacija, a samo u specijalizovanim institucijama u posebnim uređajima – hiperbaričnim komorama. (sr.wikipedia.org)

U korak sa novim medicinskim saznanjima, uz pravilan izbor indikacija, primenu optimalnih doza 100 procentnog kiseonika kao i dužine izlaganja, uz sve sofisticiranije barokomore, sve veći napredak hiperbarične medicine je evidentan i može se zaključiti da doba HBOT tek dolazi.

Prateći ove tendencije, u Vrnjačkoj Banji je, u saradnji sa Centrom za hiperbaričnu medicinu, napravljena moderna hiperbarična komora. Svečano otvaranje je bilo u maju mesecu 2011. godine.

Centar za hiperbaričnu medicinu je potpisnik ugovora sa Republičkim zavodom za zdravstveno osiguranje, tako da pacijenti mogu o trošku Fonda da koriste usluge hiperbarične medicine. Za Vrnjačku Banju ovo može biti veoma dobra šansa da poveća broj noćenja, s obzirom da su potrebne višednevne terapije u komori da bi se postigli pravi efekti.

5. SPECIJALNA BOLNICA „MERKUR“ – NOSILAC RAZVOJA ZDRAVSTVENO-REKREATIVNOG TURIZMA VRNJAČKE BANJE

5.1. ISTORIJAT SPECIJALNE BOLNICE „MERKUR“

Osnivanje Specijalne bolnice „Merkur“ i početak njenog poslovanja vezuje se, pre svega, za tradicionalno korišćenje vrnjačkih lekovitih voda. Naime, od početka „Merkur“ se koristio prvenstveno za lečenje i nije imao status hotela da bi to postao tek kasnije. Važno je napomenuti da svi objekti u sastavu Specijalne bolnice „Merkur“ u stvari predstavljaju nešto između klasičnog hotela i bolnice. Naime, funkcionisanje objekata je takvo, da pored klasičnih hotelskih usluga gost-pacijent ima mogućnosti korišćenja medicinskih usluga, što svakako čini ove objekte jako atraktivnim.

Istorija korišćenja vrnjačkih mineralnih voda seže u daleku prošlost, u vreme kada su ove prostore naseljavali keltski Skordisci. Posle rimskog osvajanja Balkana, u poslednjim vekovima stare i nekoliko vekova nove ere, mineralne vode korišćene su za lečenje.

Interesovanje lekara za vrnjačke mineralne vode datira od sredine prošlog veka, ali se tek posle proglasa Osnovatelnog društva 1868.godine, stvaraju uslovi za organizaciju banje kao lečilišta. (www.vrnjcispa.rs)

U periodu od 1879. do 1881.godine dr Đura Gavrić je sačinjavao izveštaje o banjskoj sezoni i precizno opisivao i klasifikovao bolesti koje su lečene u ovom periodu.

U periodu od 1884. do 1885.godine dr Stanojlo Vukčević je insistirao na tome da banjski reon bude proširen do Lipovačke reke, tako da je bilo obuhvaćeno i crkveno brdo. Dr Dragutin Živanović podigao je moderan sanatorijum gde se pored lečenja dobijala i adekvatna ishrana. Ovaj sanatorijum je godinama menjao svoj prvobitni izgled i postepeno prerastao u Specijalnu bolnicu „Merkur“, u okviru koje je i današnji hotel „Merkur“. Sam istorijat hotela, vezan je ustvari za istorijat ove ustanove. (www.vrnjcispa.rs)

Prema podacima iz Rešenja Vlade Narodne Republike Srbije, V.S br. 417, od 28.juna 1948.godine, ustanova je osnovana 1947.godine, kada je nosila naziv- Državno zdravstveno preduzeće republikanskog značaja „Vrnjačka Banja“, koji je 1948.godine promenjen u Banjsko lečilište „Vrnjačka Banja“. (www.vrnjcispa.rs)

Ovo ime je zadržano do 1962.godine kada je promenjeno u Prirodno lečilište „Vrnjačka Banja“(saglasno priložima i propisima nadležnih organa).

Ponovna promena imena firme izvršena je 1966.godine i to u Lečilište Vrnjačka Banja.

Prilikom usaglašavanja sa propisima, 1969.godine dolazi do izdvajanja dela i formiranja, kao samostalne zdravstvene organizacije, Doma zdravlja u Vrnjačkoj Banji, u čijem sastavu je i Interno odeljenje-bolnica, a ova ustanova je registrovana pod nazivom Zdržena zdravstvena ustanova „Lečilište Vrnjačka Banja i specijalnog zavoda za lečenje i rehabilitaciju hroničnih unutrašnjih oboljenja i bolesti lokomotornog aparata Vrnjačka Banja“. (www.vrnjcispa.rs)

Široka akcija na udruživanju u Organizaciji udruženog rada „Vrnjačka Banja“, vođena je 1972.godine tako da je u „Lečilištu Vrnjačka Banja“, formirano više OOUR-a: Prirodno lečilište „Vrnjačka Banja“, Mineralna voda „Vrnjci“, Zdravstveni turizam i ugostiteljstvo „Fontana“, bašta, park, rasadnik i zajedničke službe. Zdravstveni turizam i ugostiteljstvo „Fontana“ se udružio sa Hotelskim preduzećem „Beograd“ u OOUR „Fontana – Beograd“, a kasnije je ostao naziv samo „Fontana“. Bašta, park, rasadnik (banjsko zelenilo) udružilo se u jednu OOUR sa Komunalnim preduzećem „Beli izvor“. (www.vrnjcispa.rs)

OOUR Prirodno lečilište „Vrnjačka Banja“ je zatim promenilo naziv u OOUR Centar za lečenje i rehabilitaciju oboljenja organa za varenje i šećerne bolesti „Vrnjačka Banja“, koji je ostao u sastavu Radne organizacije „Vrnjačka Banja“. (www.vrnjcispa.rs)

OOUR Centar za lečenje i rehabilitaciju oboljenja organa za varenje i šećerne bolesti „Vrnjačka Banja“, izdvojio se 1976.godine iz sastava RO „Vrnjačka Banja“ u samostalnu ustanovu - Zavod za prevenciju, lečenje i rehabilitaciju bolesti organa za varenje i šećerne bolesti „Vrnjačka Banja“. (www.vrnjcispa.rs)

Specijalan zavod, koji je u međuvremenu, dok je bio u sastavu instituta, promenio naziv u OOUR Zavod za oboljenja organa za varenje i šećerne bolesti u Vrnjačkoj Banji, pripojio se sadašnjoj specijalnoj bolnici. (www.vrnjcispa.rs)

Naziv Zavod za prevenciju, lečenje i rehabilitaciju bolesti organa za varenje i šećerne bolesti „Vrnjačka Banja“ ostao je do 1997.godine, kada je reč „zavod“ promenjena u „specijalna bolnica“, dakle tada su stvoreni uslovi za preregistravanje u ovakvu zdravstvenu ustanovu. Pod imenom Specijalna bolnica „Merkur“, ova ustanova se pominje od 2005. godine, kada se i kreće sa marketinškom kampanjom formiranja brenda. (Interna dokumentacija i statut SB „Merkur“)

Bitno je pomenuti da specijalna bolnica posluje sredstvima u državnoj svojini, koja se mogu pretvarati u druge oblike svojine u skladu sa zakonom. Statusne promene specijalne bolnice, kao i promena i proširenje delatnosti, vrši se u skladu sa zakonom.

U okviru ove ustanove postoje više objekata predviđenih za smeštaj gostiju i pacijenata: „Merkur novi“ kapaciteta 372 ležaja, „Merkur stari“ kapaciteta 77 ležaja, „Šumadija lux“ (70 ležaja) sa „Malom Šumadijom“ (31 ležaj), „Mirko Tomić“ (230 ležaja). Možda još treba pomenuti i objekat „Romanija“ koji je nekad bio u okviru ove ustanove i to

kao dečiji stacionar (predstavlja lepu zgradu sa atraktivnim dvorištem u centru Banje), ali u poslednjem ratu data je izbeglicama na korišćenje, tako da je u neupotrebljivom stanju.

Objekat „Merkur novi“ podignut je 1976. godine. Kada je sagrađen, predstavljao je jedno moderno i veoma atraktivno zdanje. Delom je finansiran iz PIO fonda što može biti problem u eventualnom postupku privatizacije.

5.2. ZDRAVSTVENA PONUDA SB „MERKUR“

Kada život nametne svoj tok i postane suviše zahtevan, obnavljanje energije postaje neminovnost. Uz dugogodišnju tradiciju korišćenja prirodno lekovitog faktora u lečenju brojnih zdravstvenih problema „Merkur“-ovi lekari uče goste/pacijente kako da očuvaju i unaprede svoje zdravlje. Vrnjačka termomineralna voda donosi snagu, toplinu, energiju. Osnova je svih specijalnih zdravstvenih i wellness programa koje Specijalna bolnica nudi. Njeno lekovito dejstvo posledica je brojnih dragocenih sastojaka.

Prevenција, lečenje, rehabilitacija, rekreacija i opuštanje u Specijalnoj bolnici „Merkur“ se bazira na primeni lekovitih mineralnih voda, koje već dugi niz godina ljudima olakšavaju različite probleme i utiču na poboljšanje opšteg zdravstvenog stanja. „Merkur“ predstavlja najsavremeniju medicinsku službu za prevenciju, dijagnostiku, lečenje i rehabilitaciju bolesti organa za varenje i šećerne bolesti.

Uz pomoć savremene medicinske opreme, novih metodologija i stručnog medicinskog osoblja, kao najbitnijih kriterijuma pri ocenjivanju kvaliteta medicinske usluge, „Merkur“ je svojim gostima obezbedio kompletnu i kvalitetnu uslugu u prevenciji i lečenju. Merkurov medicinski tim obuhvata 35 lekara specijalista i subspecijalista. Kreno-balneo terapijske mere i procedure primenjuju se kao značajno, jedinstveno i specifično dopunsko lečenje. Indikaciono područje je široko i obuhvata:

- šećernu bolest (dijabetes tip 1, tip 2 i komplikacije)
- čir želuca i dvanaestopalačnog creva
- neinfektivna oboljenja tankog i debelog creva
- stanja posle preležane žutice
- bolesti žučne kese i žučnih puteva i stanja posle operacije žučne kese
- oboljenja pankreasa
- stanja posle resekcije jednjaka, želuca i creva
- hronična ginekološka oboljenja i sterilitet

- infekcije bubrežne karlice, mokraćne bešike i mokraćnih puteva
- kalkuloza mokraćnih puteva i funkcionalna oboljenja
- reumatske bolesti (www.vrnjcispa.rs)

Mineralne vode u kreno-balneo terapiji se primenjuju peroralno (pijenjem) i lokalnom aplikacijom – putem klizmi, vaginalnim orošavanjem i inhaliranjem ili u obliku mineralnih kupki. Pri tome su doziranje mineralnih voda i putevi aplikacije individualni i prilagođavaju se svakom obolelom, zavisno od vrste oboljenja i aktuelnog zdravstvenog stanja koje se procenjuje na prijemu, zatim od starosne dobi, telesne mase, ali i od pridruženih oboljenja.

5.3. PROGRAMI ZDRAVLJA

Prateći zahteve i potrebe svojih gostiju-pacijenata, SB „Merkur“ je iz širokog spektra svoje ponude medicinskih usluga sačinila pakete, tzv programe zdravlja. Gosti-pacijenti imaju mogućnost da na osnovu svojih potreba izaberu određeni program i da na taj način izbegnu dodatne troškove korišćenja vanstandardnih i visokospecijalističkih usluga koje ne spadaju u osnovni medicinski paket. Na taj način osim finansijske uštede, gosti-pacijenti su i zadovoljniji upravo iz razloga što za svoj novac dobijaju one preglede i terapije koje njihova bolest i zahteva.

Program „Brza dijagnostika“. Program specijalno osmišljen za goste-pacijente koji svoje zdravlje zapostavljaju zbog manjka slobodnog vremena. Brz tempo života jednostavno onemogućava ljude da se posvete brigi o zdravlju, a ovaj program u svojoj ponudi im upravo omogućava da za 5 dana izvrše sve neophodne preglede i dobiju kompletnu sliku svog zdravstvenog stanja.

Program uključuje:

- Prvi dan: pregledi specijalista i subspecijalista (kardiolog, neuropsihijatar, internista-gastroenterolog, endokrinolog, urolog);
- Drugi dan: dopunski specijalistički pregledi (ginekolog, oftalmolog i dr.), laboratorija, zakazivanje snimanja;
- Treći dan: pregledi (ultrazvučni pregled-ehotomografija, laser, color dopler, osteodenzitometrija, gastroskopija, citoskopija, EMNG);
- Četvrti dan: kontrolni pregledi specijalista i subspecijalista;
- Peti dan: formiranje otpusne liste od strane subspecijaliste, čija se dijagnoza utvrđuje kao primarna osnova.

Program „Gastro paket“. Stres, dinamičan način života, nepravilan način ishrane i bakterijske infekcije smatraju se idealnom osnovom za nastanak gastritisa. Ovaj program je upravo osmišljen da za 7, 10 ili 14 dana gost-pacijent dobije sve neophodne preglede, savete

lekara specijalista i subspecijalista, kao i da terapijom u trajanju od jedne ili dve nedelje započne svoju borbu protiv ove itekako rasprostranjene bolesti.

Program uključuje:

- pregled subspecijaliste - gastroenterolog,
- konsultacije specijaliste ishrane,
- laboratorijske analize (krvna slika, holesterol, kreatinin, glikemija, urin, sedimentacija),
- pijenje mineralnih voda,
- klizme mineralnom vodom,
- visokospecijalističke usluge (gastroskopija, kolonoskopija, ultrazvučna dijagnostika (eho abdomena)),
- sačinjavanje specijalističkog izveštaja i savet za terapiju.

Program „Linea life“. Program izrađen za goste-pacijente koji imaju problem sa viškom kilograma. Iako su trenutno izuzetno aktuelni svakojaki preparati za mršavljenje, problem sa gojaznošću treba itekako ozbiljno shvatiti, jer su posledice na celokupno zdravlje jako opasne. Sa druge strane i samoinicijativne nestručne dijetе, korišćenje neproverenih preparata mogu izazvati mnoge ozbiljnije probleme nego što je sama gojaznost. Upravo iz navedenih razloga, neophodno je stručno prići problemu, uz konstantan nadzor i savete medicinskog osoblja. Time će se postići željeni efekti, bez brzog povratka izgubljenih kilograma.

Program uključuje:

- laboratorijske analize (krvna slika, holesterol, kreatinin, glikemija, urin, sedimentacija),
- antropometrija,
- konsultacije specijaliste ishrane,
- pregled interniste,
- pregledi specijalista,
- visoko specijalističke usluge (ultrazvučni pregledi, endoskopija, ergometrija, color dopler, EMNG, osteodenzitometrija),
- svakodnevne šetnje sa rekreatorom,
- edukacija,
- anticelulit polutretman,
- "Mary Cohr" tretman za mršavljenje

5.4. NACIONALNI CENTAR ZA PREVENCIJU I EDUKACIJU DIJABETIČARA

Zahvaljujući stručnosti i dugogodišnjem radu u lečenju dijabetesa Republički zavod za zdravstveno osiguranje je prepoznao Specijalnu bolnicu „Merkur“ kao ustanovu u kojoj će se edukovati i lečiti pacijenti oboleli od šećerne bolesti. Specijalna bolnica „Merkur“ je 11. avgusta 2008. godine postala „Nacionalni centar za prevenciju i edukaciju dijabetičara“.

Program edukacije dijabetičara u trajanju od 10 dana, koji finansira Republički zavod za zdravstveno osiguranje, pomaže pacijentima na terapiji insulinom da steknu nova znanja i iskustva, uz pomoć kojih će život sa dijabetesom unaprediti i učiniti ga kvalitetnijim. Program specijalizovane rehabilitacije dijabetičara na insulinu daje pravo istim, da svake četvrte godine bude upućen na specijalizovanu rehabilitaciju-edukaciju.

U borbi protiv dijabetesa najvažnije je rano otkrivanje bolesti, a zatim edukacija, prevencija i dijagnostika ...

Program edukacije obuhvata:

- Edukaciju („Škola za obolele od dijabetesa“)
- Prevenciju (pregledi i konsultacije specijalista i subspecijalista)
- Dijagnostiku (pregledi na najsavremenijim medicinskim aparatima u cilju procene rizika bolesti)

Svim osiguranicima je omogućeno pohađanje „Škole za obolele od dijabetesa“ koja podrazumeva edukaciju o pravilnoj ishrani, načinu primene terapije i neophodnim fizičkim aktivnostima, kao i obuku za samokontrolu šećera, a sve u cilju uspešne kontrole dijabetesa i sprečavanje mogućih komplikacija.

Pregledi i konsultacije specijalista (urolog, fizijatar, oftamolog, neuropsihijatar, ginekolog, internista) i subspecijalista (gastroenterolog, endokrinolog i kardiolog) pomažu pacijentima (osiguranicima) u ranom otkrivanju i prevenciji dijabetesa.

Dijagnostičke procedure koje se sprovode na najsavremenijim medicinskim aparatima (dijagnostika ultrazvukom, EMNG, osteodenzitometrija, laser i kompjuterizovana ergometrija) uz nadzor stručnog i iskusnog medicinskog osoblja, pomažu pri utvrđivanju rizika za dalji razvoj bolesti.

Merkurov medicinski tim edukacijom i savetima pomaže osiguranicima da održe i unaprede zdrave životne navike koje mogu sprečiti moguće komplikacije.

Tabela 7: rezultati programa edukacije

godina	broj pacijenata	broj noćenja
2008	3.174	30.833
2009	13.634	130.319
2010	10.154	97.420
2011	3.471	32.152
ukupno	30.433	290.724

Izvor: godišnji izveštaji o broju noćenja SB „Merkur“

Rezultati programa edukacije. Program produžene rehabilitacije je pokazao pozitivne rezultate u edukaciji i lečenju pacijenata obolelih od dijabetesa. Na osnovu dosadašnje

analize za dve i po godine pomenuti program je koristilo 30,433 osiguranika Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje, što je oko 45% ukupno registrovanih insulinozavisnih dijabetičara u Srbiji. Od broja primljenih pacijenata kod 3,24% je isključena insulinska terapija, kod oko 70% je poboljšana glikoregulacija i kod 1/4 pacijanata je smanjena doza insulina. U proseku, pacijent za deset dana programa edukacije u “Merkur-u” izgubi oko 700 grama telesne mase uz redovnu fizičku aktivnost i pravilan režim ishrane.

Imajući u vidu da šećerna bolest dobija razmere pandemije, gde u Srbiji ima preko 66.000 registrovanih insulinozavisnih, a pretpostavka je da ih ima preko 78.000 i preko 500.000 registrovanih obolelih od dijabetesa koji su na terapiji oralnim agensima i imajući u vidu pokazane rezultate dvoipogodišnjeg rada u programu specijalizovane rehabilitacije dijabetičara na insulinu, od 13. novembra 2010. Specijalnoj bolnici “Merkur” je proširena indikacija na obolele od dijabetesa koji su na terapiji oralnim agensima tj. tabletama, koji od sada takođe mogu koristiti program produžene rehabilitacije-edukacije o trošku Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje. (Lalić, 2002)

Dosadašnji rezultati pokazuju da je ostvaren cilj u delu zdravstvenog sistema koji se bavi dijabetesom, kao i da je postignuto potpuno zadovoljstvo pacijenata uvođenjem programa edukacije, koji je u funkciji borbe protiv komplikacija i invalidnosti pacijenata od šećerne bolesti.

5.5. DIJABETES MELITUS

Dijabetes (Diabetes mellitus, šećerna bolest) predstavlja heterogenu grupu metaboličkih bolesti koju karakteriše hiperglikemija kao posledica defekata u sekreciji insulina, insulinskoj aktivnosti ili obe ove funkcije. Šećerna bolest ili dijabetes je poremećaj metabolizma sa povećanjem šećera (glukoze) u krvi. Ova sve češća bolest, je posledica smanjenja količine hormona inzulina, smanjenja njegovog dejstva ili i jednog i drugog. (Lalić, 2002)

Prema savremenoj, etiološkoj klasifikaciji klinički manifestnog dijabetesa postoje četiri osnovne kategorije ove bolesti:

- Tip 1 dijabetesa (ranije insulinozavisan oblik šećerne bolesti)
- Tip 2 dijabetesa (ranije insulinonezavisan oblik šećerne bolesti)
- Drugi specifični oblici šećerne bolesti
- Gestacijski dijabetes (šećerna bolest u trudnoći) (Lalić, 2002)

Uzrok bolesti. Uzroci šećerne bolesti su brojni. Dijabetes tip 1 je nastaje zbog oštećenja ćelija gušterače (beta ćelije pankreasa). Uglavnom je to posledica autoimunih procesa. Oboleli su skloni ketoacidozi i zahtevaju doživotno lečenje inzulinom. (Lalić, 2002)

Dijabetes tip 2 nastaje zbog smanjenog dejstva inzulina (inzulinska rezistencija) i poremećaja njegove sekrecije. Postoje brojni specifični tipovi šećerne bolesti, koji mogu da nastanu zbog naslednog oštećenja ćelija koje stvaraju inzulin ili naslednog defekta u dejstvu inzulina. Do šećerne bolesti mogu dovesti različite bolesti gušterače, kao zapaljenje ili tumor, endokrine bolesti (akromegalija, Kušingova bolest, hipertireoza, feohromocitom, glukagonom), neki lekovi i otrovi, infekcije citomegalo virusom i rubeolom, kao i neke ređe nasledne bolesti koje se javljaju udruženo sa dijabetesom (Downov sindrom, klinefelterov, Turnerov). (Lalić, 2002)

Šećerna bolest se može javiti u trudnoći i praktično se povući posle porođaja. To je gestacijski dijabetes.

Ko oboljeva. Dijabetes tip 1 se češće javlja kod mlađih ljudi. Najveći broj obolelih ima dijabetes tip 2 (90%). Učestalost ove bolesti je u porastu, što se povezuje sa promenom načina života – tzv. savremeni ili zapadnjački stil. To podrazumeva ishranu sa previše kalorija i masti, gojaznost, slabije kretanje, stresan život, loše navike (pušenje). Zbog gojaznosti i slabog kretanja, ovaj oblik dijabetesa, koji se ranije javljao samo kod starijih od 45 godina, počinje da se javlja i kod dece. Gestacijski dijabet je šećerna bolest trudnica. (Lalić, 2002)

Tegobe. Kod dijabetesa tip 1 su prve tegobe jaka žeđ, unos velike količine vode, povećanje količine izlučene mokraće, često mokrenje i noćno mokrenje. Kasnije dolazi do gubitka težine, i ako bolesnik ima normalan ili povećan apetit. Ako bolest počinje postepeno postoji slabost i trnjenje. Ako se razvija naglo, uz izraženo povraćanje, dolazi do poremećaja svesti, od pospanosti do kome. Bolesnik diše ubrzano i miriše na aceton. (Lalić, 2002)

Bolesnici sa tipom 2 su obično gojazni i imaju rođake sa šećernom bolesti. Oni su godinama bez tegoba i često se bolest otkrije slučajno pri pregledu krvi. Nekada se javljaju lekaru zbog infekcije kože, usne duplje ili zbog svraba po telu, nekada u ušima. Na šećernu bolest se nekada pomisli kod žena koje imaju uporni gljivični vulvovaginitis, a kod muškaraca zbog balanitisa. Dosta kasnije se javljaju tegobe kao kod tipa 1: žeđ, unos veće količine tečnosti, učestalo, obilno i noćno mokrenje, pomućenje vida, slabost i trnjenje. (Lalić, 2002)

Dijagnoza. Dijagnoza se postavlja nalazom povišene vrednosti glukoze (šećera u krvi), pri čemu glukoza ujutru na tašte (pre doručka, a nakon gladovanja od 8 sati) iznosi iznad 7mmol/l. Još jedan od kriterijuma je glukoza izmerena u bilo kojem delu dana iznad 11.1mmol/l. Test o-GTT se radi kod osoba koje imaju ujutru na tašte glikemiju između 6.1 i 7mmol/l. Ako je dva sata nakon uzimanja 75g glukoze glikemija iznad 11.1 mmol/l, u pitanju je šećerna bolest, dok vrednosti 6.1 - 7mmol/l znači poremećenu glikemiju našte. (Lalić, 2002)

Lečenje. Cilj lečenja dijabetesa je da se glikemija spusti na normalu, da bi se sprečile komplikacije. Osnova u lečenju šećerne bolesti je dijeta. Kod gojaznih dijeta je sa nižim unosom kalorija da bi došlo do mršavljenja.

Dijabet tip 2 se leči tabletama. Postoje tri osnovne grupe lekova. Lekovi koji podstiču stvaranje inzulina su preparati sulfonil ureje i analozi meglitinidina. Obično se koriste kod gojaznih osoba, koje ne mogu da regulišu glikemiju samo dijetom. Preparati sulfonil ureje se oprezno koriste kod osoba sa kardiovaskularnim bolestima, a ne daju se ako postoji insuficijencija jetre i bubrega. Analози meglitinidina su pogodni za starije osobe sa bubrežnom insuficijencijom. (Lalić, 2002)

Druga grupa lekova povećava dejstvo inzulina. Tu spadaju bigvanidi, kao metformin, koji znatno smanjuje šećer posle jela, a manje ujutru na tašte. Ne izaziva hipoglikemiju (nagli pad šećera), a snižava i trigliceride. Tiazolidini su lekovi nove generacije, koji povećavaju osetljivost tkiva na inzulin. (Lalić, 2002)

Lekovi koji utiču na apsorpciju glukoze se takođe koriste kod gojaznih bolesnika. Ovi lekovi sprečavaju da šećer iz creva pređe u krv i zato mogu da izazovu proliv, nadimanje i gasove. Mogu da se kombinuju sa tabletama drugačijeg dejstva. (Lalić, 2002)

Ako uz dijetu i maksimalne doze tableta se ne može ostvariti normalizacija glukoze u hrvi, uvodi se i inzulin. Nastavlja se terapija tabletama, koje se koriste pre glavnih obroka, a inzulin (srednjedelujući) se daje uveče pre spavanja.

Inzulin se koristi kod dijabetesa tip 1. On se aplikuje potkožno, najčešće u predelu nadlaktice, natkolenice, stomaka i predeo kukova. Daje se 20 do 30 minuta pre jela. U početku su doze inzulina manje. Takođe su niže kod osoba koje nisu gojazne. Inzulinska terapija sa jednom ili dve dnevne doze sve više ustupa mesto intenziviranoj inzulinskoj terapiji gde se koriste niže doze inzulina koje se aplikuju više puta dnevno (tri do pet puta). Intenzivna inzulinska terapija odlaže pojavu komplikacija dijabetesa. (Lalić, 2002)

5.6. TENDENCIJE U RAZVOJU DIJABETESA

Dijabetes se nalazi među pet vodećih uzroka smrti u svetu. U strukturi svih uzroka smrti, u Srbiji je 1997.godine dijabetes bio peti, a 2007.godine četvrti uzrok smrtnosti, posle kardiovaskularnih bolesti, malignih tumora i povreda i trovanja. U posmatranom periodu u Srbiji se beleži porast standardizovanih stopa mortaliteta od šećerne bolesti. U odnosu na zemlje Evropske unije u istom periodu standardizovane stope mortaliteta od dijabetesa u Srbiji bile su dvostruko veće. (Zdravlje stanovnika Srbije, 2008)

Od 1997. do 2004.godine zapažene su više stope mortaliteta od dijabetesa kod žena u odnosu na muškarce u Srbiji. (Zdravlje stanovnika Srbije, 2008)

U periodu od 2005. do 2007.godine stope smrtnosti bile su više kod osoba muškog pola. (Zdravlje stanovnika Srbije, 2008)

Međunarodna federacija za dijabetes (International Diabetes Federation – IDF) i svetska zdravstvena organizacija procenjuju da danas u svetu približno 240 miliona ljudi živi sa dijabetesom, pri čemu je gotovo polovina obolelih starija od 65 godina. Broj obolelih od dijabetesa već duži niz godina raste i procenjuje se da će za dve decenije broj obolelih iznositi približno 380 miliona. Najveći porast broja obolelih očekuje se u zemljama u razvoju, kojima pripada i naša zemlja. Broj pacijenata sa dijabetesom tipa 2 je približno devet puta veći u odnosu na obolole od dijabetesa tipa 1. U Srbiji je u 2006.godini 5,0% muškaraca i 5,4% žena imalo šećernu bolest. (Zdravlje stanovnika Srbije, 2008)

6. KLJUČNI PROBLEMI RAZVOJA TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI SA MOGUĆIM REŠENJIMA

Iako Vrnjačka Banja i danas predstavlja vodeću turističku destinaciju u Srbiji, to nikako ne sme da zavara. Naime, postoji itekako mnogo problema koji prete da u skorijoj ili daljoj budućnosti ne samo ugroze poziciju same banje, već i da je potisnu na dno lestvice atraktivnosti. Pored onih problema koje i sam posetilac Vrnjačke banje može primetiti, postoje i niz skrivenih problema koji prete da izađu na površinu i ugroze veliki potencijal ove turističke destinacije.

U ovom delu ćemo se osvrnuti samo na deo tih problema, a opet pokušati da davanjem rešenja tih problema donekle pomognemo u daljem razvoju posrnule kraljice.

6.1. PROBLEM SAOBRAĆAJNE DOSTUPNOSTI

Kako su u prvom delu ovog rada već date osnovne naznake o saobraćajnoj povezanosti banje sa ostalim regionima u okruženju, ovde ćemo samo pomenuti neke probleme.

Svakako najveći problem, trenutno, za sve goste Vrnjačke banje (koji ne dolaze sopstvenim prevozom), je javni međugradski autobuski prevoz. Sredinom osamdesetih godina prošlog veka, puštena je u rad moderna autobuska stanica. Narednih godina osavremenjen vozni park i svi Vrnjčani su mogli da se ponose svojim suto prevoznikom, a svi gosti Vrnjačke banje su mogli da lako, brzo i bezbedno dođu do svoje omiljene destinacije. „Autoprevoz“ je privlačio veliki broj ljudi iz cele Zapadne Srbije koji su želeli da putuju do bilo koje evropske metropole.

Međutim pustoš koju su iza sebe ostavile devedesete, u celokupnoj privredi Srbije, nije zaobišla ni ovo uspešno preduzeće.

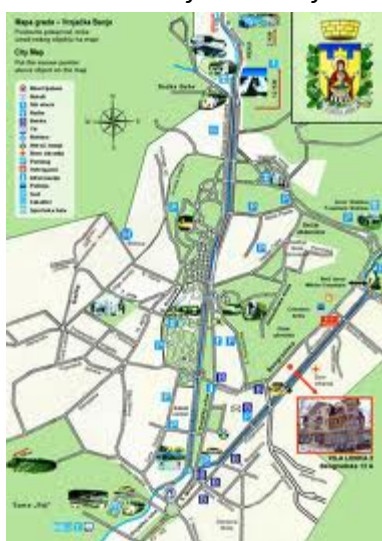
Pokušaj da se posrnuli gigant podigne na noge, privatizacijom, nije uspeo. „Autoprevoz“ je neuspešnom privatizacijom potonuo još dublje. Posledice svega su zakasnele isplate zarada, otkazi, rasparčavanje preduzeća na tri manja, i na kraju, nemogućnost da bude organizovan čak ni prigradski prevoz (angažovan je prevoznik iz Ivanjice).

Možda najbolji pokazatelj lošeg uticaja napred navedenog na turizam Vrnjačke banje je prilog na VRT-u (Vrnjačka radio televizija), gde su gosti Vrnjačke banje za novogodišnje praznike izuzetno pohvalno pričali o banjskim hotelima, organizaciji dočeka, ali ipak na kraju

izneli zaključak da više nikada neće doći u Vrnjačku banju. Radnici „Autoprevoz“-a su bili u generalnom štrajku.

Veliki problem je postojeća organizacija saobraćajne mreže u kojoj svi saobraćajni pravci vode prema centru banje, gde dolazi do mešanja turističkih i drugih kretanja, saobraćajnih zagušenja i pojačava se problem parkiranja individualnih vozila. Zbog toga je Generalnim planom Vrnjačke Banje predviđen razvoj mreže saobraćajnica po sistemu prstena. Rekonstrukcijom postojećih i formiranjem novih saobraćajnica po sistemu prstenova razdvojiće se ciljna kretanja u saobraćaju i rasteretiti centar banje od nepotrebnog saobraćaja.

Slika 16. Ulice Vrnjačke Banje

Izvor: www.iwacentar.com i www.vrnjacka-banja.org

Poseban problem kako za građane Vrnjačke Banje, tako i za njene goste je svakako stanje puteva i ulica u samoj banji. Jako stare ulice, loše održavanje, sa mnogo rupa, još je dodatno uništila novogradnja, kao i postavljenje gasovoda. Umesto da se ugovorima precizira kako i na koji način da se iskoriste sredstva pomenutih investitora za saniranje postojećeg stanja, njima je omogućeno da prokopavaju i onako loše ulice, bez ikakve obaveze sanacije.

Moguće rešenje. Problem loše privatizacije autoprevoznika i javnog međugradskog autobuskog saobraćaja bi lako mogao biti rešen. Poništenjem postojeće, uz veliko učešće države u izboru novog vlasnika. Uslove pod kojima bi neko mogao da se pojavi kao kupac treba pooštriti i bolje pratiti ispunjavanje, kako socijalnog programa, tako i svih ostalih ugovornih obaveza.

Bitna činjenica kada govorimo o saobraćajnoj povezanosti Vrnjačke Banje sa ostatkom Srbije i regiona, svakako je i plan izgradnje autoputa E-761 Pojate(E-75)-Kruševac-Kraljevo-Čačak-Užice-Sjenica-Crna Gora. Ovim bi se Vrnjačka Banja približila Beogradu i

Crnogorskom primorju, što u sadašnjoj situaciji predstavlja problem za inoturizam. Naime, strani gosti, koji predstavljaju uvek atraktivnu ciljnu grupu, relaciju od svoje države do Beograda pređu (avionom) za isto vreme koje im je kasnije potrebno da dođu od Beograda do Vrnjačke Banje. (Generalni plan Vrnjačke Banje 2005-2021.)

Saobraćajno rešenje mreže ulica u Vrnjačkoj Banji mora se rešavati sistemom prstenova radi rasterećenja gradskog i banjskog centra i izgradnjom javnih garaža. Važan je i razvoj pešačkih staza i proširenje pešačke zone radi jačanja banjske ponude. Ulaznu saobraćajnicu od veze sa državnim putem do centra Vrnjačke Banje trebalo bi proširiti i duž nje formirati zeleni koridor sa trotoarima i mestima za odmor pešaka, kako bi se pojačala simbolika ulaska u banjski centar i zelenilom zamaskirali industrijski pogoni sa leve strane puta.

6.2. PROBLEM VODOVODNE INFRASTRUKTURE

Jedan od ozbiljnih problema sa kojima se susreće Vrnjačka Banja, Vrnjčani, kao i gosti Vrnjačke Banje je svakako vodosnabdevanje. Poslednjih petnaest godina ovaj problem je konstantno prisutan, posebno u letnjim mesecima. Važno je napomenuti da je turistička sezona u Vrnjačkoj Banji upravo tada, i da banjski ugostitelji tada ubiraju najveće prihode. Može li turistička ponuda, ma koliko atraktivna bila da privuče gosta kome nije neophodna voda?! Odgovor na ovo pitanje je suvišan.

Uzrok ovog velikog problema leži u činjenici da je postojeća vodovodna infrastruktura dotrajala i neprilagodjenog kapaciteta povećanom broju potrošača poslednjih dvadesetak godina. Po podacima JKP „Beli izvor“ koje je zaduženo za vodosnabdevanje cele opštine, zbog dotrajalih vodovodnih instalacija gubi se čak 40% vode koja se sa izvorišta doprema na teritoriju opštine. Podaci iz republičkih izvora ukazuju da se gubi do 60% vode u vodovodnoj mreži, znači na svakih 10 litara, 6 litara istekne van mreže. Znači da su najveće rezerve nedostajućih količina vode za piće u sanaciji i rekonstrukciji vodovodne mreže, kada će biti dovoljno vode i za stanovnike i za goste Vrnjačke Banje. (dokumentacija JKP „Beli izvor“)

Postojeća razvodna mreža je dužine oko 47 km i osnovni problemi su:

- Nedovoljni prečnici cevi koje ne omogućavaju odgovarajući transport vode
- Zastarele cevi koje usled pucanja i dotrajalosti prouzrokuju ogromne gubitke
- Usled ogromnih oscilacija pritisaka i neregulisanog sistema, odnosno visinskih zona, veliki procenat cevi je manjih kapaciteta po pitanju radnih pritisaka. (dokumentacija JKP „Beli izvor“)

Ako se tome doda i već pomenuti trend novogradnje (povećan broj potrošača) lako se uviđa problem. U letnjim mesecima kada se potreba za vodom poveća, uz veliki priliv

gostiju u Vrnjačku Banju, jedino trenutno rešenje je nepopularna mera restrikcija vodosnabdevanja.

Takođe, zbog dotrajale vodoinstalacije treba se zapitati i kakvog je kvaliteta voda koja dolazi do krajnjeg potrošača. Naravno da sa ovim nerešenim pitanjem Vrnjačka banja veoma brzo ima da nestane sa mape turističkih destinacija.

Moguće rešenje. Problem rekonstrukcije vodovodne mreže je već dugo prisutan u Vrnjačkoj Banji i sve dosadašnje vlasti su pokušavale da ga reše. Kako je u pitanju jako velika investicija, nije ni za očekivati da JKP „Beli Izvor“ samo reši problem. Neophodno je delovanje celokupne opštine, možda čak i uz investiciju države i sredstava IPA predpristupnog programa i drugih međunarodnih programa. Ukoliko to ne uspe, rešenje se može dobiti i uzimanjem neke vrste kredita. U svakom slučaju problem je evidentan, veliki, i treba ga što pre rešiti.

Kako je Generalnim planom predviđeno, sva postojeća mreža bi trebalo biti promenjana u narednih 15-ak godina. Gde god je to moguće, cevovod za zamenu treba raditi na suprotnoj strani ulice od postojećeg. Gubitke u mreži treba svesti na prihvatljivih 15-20%, sa sadašnjih 60%.

6.3. PROBLEM KANALISANJA I PREČIŠĆAVANJA OTPADNIH VODA

Još jedan veliki i hitan problem koji treba rešiti. Postojeće stanje kanalizacije karakteriše:

- Nepostojanje katastra podzemnih instalacija
- Nepoznavanje stanja cevovoda za kanisanje otpadnih voda
- Neodgovarajuće priključenje korisnika sa dosta divljih priključaka
- Nepostojanje merenja unutar sistema

Upotrebljena voda se glavnim odvodnim cevovodom odvodi u lagunu u kojoj se ne vrši nikakav predtretman, već se vode oceduju kroz podzemlje. Laguna se nalazi odmah pored korita Zapadne Morave i predstavlja veliku ekološku opasnost.

Moguće rešenje. Postojeće rešenje treba što pre ukinuti i uraditi sledeće:

- Postaviti novi glavni kolektor koji bi odveo otpadnu vodu do sistema za prečišćavanje
- Sistem za prečišćavanje u prvoj fazi sa tehnologijom mehaničkog i biološkog prečišćavanja vode, sa odlaganjem mulja u komore za sušenje, a u drugoj fazi kompletan tretman mulja
- Sanacija postojeće lagune i rekultivacija zemljišta

Kanalizacionu mrežu bi trebalo razvijati po separacionom sistemu – odvojen sistem za otpadne komunalne vode i odvojen sistem za prikupljanje atmosferskih voda.

6.4. PROBLEM DEPONIJ E I KOMUNALNOG OTPADA

Još jedan od problema koji prethodi da ugrozi ne samo turističku atraktivnost, već i Vrnjačku Banju uopšte je deponovanje, transport i sanitarno bezbedno odlaganje otpada. Organizovano prikupljanje otpada se sprovodi na gotovo celoj teritoriji opštine. JKP „Beli izvor“ je nadležno za obavljanje delatnosti prikupljanja, transporta, i odlaganja otpada. Komunalni otpad sa ovog područja se sakuplja u različitim sudovima: kante, kontejneri različitih zapremina, plastične kese... Kod prikupljanja i transporta otpadaka najveći problem predstavljaju uske ulice i neodgovarajuće i raznolike posude za odlaganje otpadaka.

Način odstranjivanja prikupljenog otpada predstavlja jedan od najvećih komunalnih i ekoloških problema. Naime, prikupljeni otpad je odvožen na neuređena smetlišta u okolini sela Vrnjci, koriste se veštačke depresije napuštene nakon eksploatacije šljunka i peska. Ovakva praksa ima veoma štetne posledice na kvalitet sredine, a može biti i uzročnik širenja zaraze.

Moguće rešenje. Problem upravljanja otpadom ima prioritet u Republici Srbiji i dobija se podrška iz Evropskih fondova za njegovo rešavanje. Prema Strategiji upravljanja otpadom za Republiku Srbiju (2010), predviđeni su Regionalni sistemi upravljanja otpadom sa regionalnim centrima za upravljanje otpadom (pojedini sa reciklažnim centrima). U gravitirajućim opštinama predviđene su transfer stanice, u kojima se prikupljeni otpad privremeno odlaže po separacionom sistemu u velike kontejnere i posle nekoliko dana odvozi na Regionalnu deponiju. Prema ovoj strategiji Vrnjačka Banja gravitira Regionalnom centru za upravljanje otpadom u Kraljevu.

Prema Zakonu o upravljanju otpadom (2009) donosi se Regionalni i Opštinski plan upravljanja otpadom. To znači da Opština Vrnjačka Banja treba hitno da donese Opštinski plan i učestvuje u donošenju Regionalnog plana i pripremi tehničke dokumentacije za Regionalni centar.

Prema pomenutom Zakonu, svako će plaćati prema količini otpada koji emituje. Znači, interes svakoga u sektoru turizma biće da smanji količinu otpada. Imajući u vidu količine otpada od plastike trebalo bi razmotriti ideju razvoja Reciklažnog centra za plastiku u Vrnjačkoj Banji.

Ukoliko bi država pomogla sa svoje strane, a drugi deo finansirao iz kredita, uz bolji sistem naplate za odnošenje smeća, možda čak i povećanje cene istog, ova investicija i ne bi

bila neizvodljiva. Možda i najbolje rešenje bi bila zajednička investicija sa susednim gradovima, Trstenikom i/ili Kraljevom, gde bi se na potezu Kraljevo-Kruševac izgradila nova deponija. Kako niti jedan od pomenutih gradova nema rešeno pitanje deponije, ovo zvuči kao realna opcija.

Drugi deo problema, vezan za uske ulice, je već problem širih razmera, i na ovom mestu se nećemo baviti rešavanjem. Jedini predlog koji autor ovog rada može dati, je pribavljanje odgovarajućih vozila za prikupljanje otpada, manjih dimenzija. Kombinacijom vozila različitih veličina, problem bi bio rešen. Manjim vozilima bi se prikupljao otpad iz nepristupačnih ulica, a onda bi se otpad pretovarao u veće kamione i odvezio na već pomenutu deponiju.

6.5. PROBLEM ZAGAĐIVANJA IZVORA

Sagledavajući potencijale i probleme Vrnjačke Banje, problem zagađivanja izvora možda se treba i najozbiljnije posmatrati. Vrnjačka Banja postoji zbog svojih voda, Vrnjačka Banja neće postojati bez svojih voda.

Činjenica da je prilikom rekaptiranja izvora „Snežnik“ potvrđena hidraulička veza između Vrnjačke reke, mineralnih voda Snežnika i izvora „Topla voda“, ukazuje na direktnu zavisnost kvaliteta njihovih voda od kvaliteta vode u reci.

Takođe, prilikom testiranja pojedinih bušotina na Snežniku, posle bušenja, dolazilo je do promene kvaliteta na prirodnim izvorima, zbog aktiviranja otpadnih voda na širem prostoru snežnika. Prilikom nalivanja voda u bušotinu, tokom crpljenja na Toplom izvoru je primećeno povećanje samoizliva, što ukazuje na međusobnu povezanost pora i pukotina na širem planu.

Izgradnja objekata u neposrednoj okolini Snežnika i narušavanje kvaliteta voda Vrnjačke reke, takođe predstavlja stalnu opasnost za očuvanje kvaliteta voda Vrnjačke Banje. U sličnij situaciji je i izvoriste Slatina oko kojeg, takođe, postoji veliki broj objekata i potencijalnih zagađivača koji su izvan svake kontrole. Položaj Slatine u odnosu na užu okolinu, sa aspekta mogućnosti narušavanja kvaliteta mineralnih voda, je jako nepovoljan. Sve otpadne vode i vode od padavina iz neposredne okoline slivaju se prema biveti, što predstavlja , takođe, permanentnu opasnost po očuvanje kvaliteta mineralnih voda.

Moguće rešenje. Problem koji zahteva posebnu pažnju i trenutno rešavanje. Usled ekspanzije gradnje u Vrnjačkoj Banji, neophodno je da gradske vlasti preduzmu neophodna ispitivanja i mere predostrožnosti da novoizgrađeni objekti ne narušavaju kvalitet izvora u svojoj blizini. Iako atmosferske padavine, takođe mogu predstavljati potencijalnu opasnost,

većom kontrolom pre izdavanja dozvola za gradnju, svakako bi se sačuvao kvalitet mineralnih voda na izvorima.

6.6. PROBLEM PRIVATIZACIJE

Privatizacija hotela u Vrnjačkoj Banji predstavlja ključni prioritet s obzirom da restrukturiranje tog segmenta turističke ponude najviše doprinosi kvalitetnijem tržišnom pozicioniranju vrnjačkog turizma. Međutim, u Vrnjačkoj Banji postoji veliki broj nerešenih pitanja na području vlasničkih odnosa, od čijeg rešavanja u mnogome zavisi interesovanje za preduzetničke projekte i ulaganja u vrnjački turizam. Jedan od problema jeste veliki broj nacionalizovanih objekata. Takođe, tu je i veliki broj odmarališta koji su u vlasništvu velikih državnih sistema (Železnica, Vojska, Policija, EPS...) tako da privatizacija ovih objekata treba biti inicirana iz njihovih matičnih kuća, ne iz Vrnjačke Banje.

Sledeći veliki problem jeste poništena privatizacija najvećeg hotelskog preduzeća Vrnjačke Banje, HTP „Fontane“ AD. Naime, nepune dve godine nakon izvršene privatizacije (preduzeće je prodato maja 2007 godine, iz trećeg pokušaja), Agencija za privatizaciju je raskinula kupoprodajni ugovor sa Konzorcijumom, koji je kupio ovo preduzeće. Od tada je u toku sudski spor između države i konzorcijuma, a u vezi raskida pomenutog ugovora. Nova privatizacija ovog preduzeća, ne može da se sprovede, dok se sudski spor ne reši.

Na kraju, veliki problem predstavlja i privatizacija Specijalne bolnice „Merkur“. S obzirom da „Merkur“ (kao i većina drugih banjskih lečilišta) gazduje parkovskim površinama u Vrnjačkoj Banji, kao i sa termomineralnim izvorima, postavlja se pitanje „da li šume, parkovi, lekovita termalna voda treba da se prodaju privatnim licima“ i „da li novi vlasnik treba da dobije i deo banjskog parka“?

Osim toga, Fond PIO podneo je tužbu za zabranu prodaje RH centara, dok se ne utvrdi njegov udeo u imovini, pa je svaka soecijalna bolnica pod sporom. Naime, glavni spor je nastao oko toga čija je to zapravo imovina – Fonda PIO koji je svojim sredstvima gradio RH centre, ili Ministarstva zdravlja koje ih je održavalo poslednjih godina.

Moguće rešenje. Kako je ovo pitanje trenutno jako aktuelno, i kako je od presudnog značaja a zdravstveni turizam Srbije uopšte, država se mora maksimalno založiti kako bi sačuvala svoje nesumljive potencijale.

Kako je u prethodnom delu navedeno, prblem privatizacije odmarališta je u osnovi problem koji se tiče velikih državnih sistema, i država jednostavno mora da tu odigra veliku ulogu kako ne bi došlo do zloupotreba ili čak gašenja pojedinih odmarališta.

Mnogo ozbiljniji je problem HTP „Fontane“. Nekada gigant u banjskom turizmu, sada je u velikom problemu i na najnižim granama od svog osnivanja. Trenutno stanje, dok se vodi

sudski spor je najgore, jer je nemoguće bilo šta preduzeti. Država se mora zauzeti za brzo rešavanje sudskog spora, a nakon toga veoma pažljivo odabrati novog kupca, koji bi povratio nekadašnji sjaj. Takođe, kao logičan zaključak se nameće da bi strogo trebalo kontrolisati novog vlasnika, jer još jedna neuspešna privatizacija, bila bi pogubna za pomenuto preduzeće.

Kada govorimo o privatizaciji SB „Merkur“, stvar je jako ozbiljna i specifična. Naime, kako još ne postoji isprobani model privatizacije RH centara, bilo bi jako opasno testirati model na , svakako, najuspešnijoj firmi u toj oblasti. Ukoliko je privatizacija neminovnost, i mora da se dogodi, logičan je zaključak početi od manjih Rh centara koji su na dosta nižem nivou razvijenosti od SB „Merkur“.

Poslednje navedeno, naravno, važi samo u slučaju skorog rešavanja sudskog spora oko vlasništva nad RH centrima.

ZAKLJUČAK

Priča o Vrnjačkoj Banji počinje pre oko dve hiljade godina. Prekidana je povremenim zaboravom, ali uvek nastavljena na istim onim izvorima koje su koristile još rimske legije sv. cara Konstantina. Bilo je puno uspona i padova, ali je razvoj Vrnjačke Banje do današnjih dana bio zasnovan na postojanju i eksploataciji mineralnih voda.

Zdravstvena ponuda Vrnjačke Banje se u najvećem delu zasniva upravo na postojanju mineralnih izvora. Kako je u radu i navedeno, uslovi za dobijanje novih količina voda postoje i otvaraju nove mogućnosti u budućnosti. Balneologija je disciplina koja je u Vrnjačkoj Banji prisutna još iz Rimskog doba, a vremenom je proširivana ponuda u skladu sa novim zahtevima potrošača-pacijenata. Početkom ove godine je u Vrnjačkoj Banji otvoreno peloidno kupatilo, čime je balneološka ponuda upotpunjena i takođe predstavlja veliki potencijal za budućnost.

Poslednji u nizu velikih projekata je izgradnja barokomore. Ovo je dokaz da Vrnjačka Banja prati svetske trendove zdravstvenog turizma i pokušava da svojom ponudom privuče što veći broj stranih gostiju, jer je u Srbiji već odavno neprikosnoveni lider.

Posebno mesto u zdravstvenoj ponudi Vrnjačke Banje zauzima Specijalna bolnica „Merkur“. SB „Merkur“ svojim širokim spektrom medicinskih usluga daje poseban značaj atraktivnosti banjske zdravstvene ponude. Uz to, od 2008.godine SB „Merkur“ je i „Nacionalni edukativni centar za dijabetičare“. Projekat „Edukacije“ je projekat od državnog značaja i predstavlja veliki izazov, ali i odgovornost. Dijabetes, kao bolest u ekspanziji, uz pola miliona registrovanih dijabetičara u Srbiji, ogroman broj obolelih u Evropi i svetu, veliki su potencijal za zdravstveni turizam, kako Vrnjačke Banje, tako i cele Srbije.

U radu je dat pregled problema koji mogu biti manja ili veća smetnja daljem razvoju i napretku Vrnjačke Banje. I pored njih evidentno je da je kroz istoriju, danas, a očekuje se i u budućnosti, bogata zdravstvena ponuda biti osnov razvoja Vrnjačke Banje i privlačiti veliki broj turista kako domaćih, tako i stranih, bez obzira na sve političke, ekonomske i ostale probleme naše države.

LITERATURA

1. Čerović, S., *Strategijski menadžment u turizmu*, Beograd, 2009.
2. Đuričin, D., *Upravljanje pomoću projekata*, drugo izdanje, Beograd, 2003.
3. Institut za javno zdravlje Srbije, *Zdravlje stanovnika Srbije – analitička studija 1997 – 2007*, Beograd, 2008.
4. Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, *Generalni plan Vrnjačke Banje 2005-2021.god*, Beograd, 2005.
5. Hitrec T., *Turizam u kulturnoj politici Hrvatske*, Zagreb, 1998.
6. Geić S., Geić J., Čmrlec A.: *Zdravstveni turizam egzistencijalna potreba u suvremenom društvu*, Split, 2010.
7. Jovanović Đ.P., *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, Državna štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1900. (reprint izdanje "Zamak kulture", Vrnjačka Banja, 1972.)
8. Kuba L., Koking Dž., prevod sa engleskog Kuljak, M., *Metodologija izrade naučnog teksta*, CID, Podgorica, 2004.
9. Kotler, P., *Upravljanje marketingom 2*, Informator, Zagreb, 1989.
10. Lalić N. i radna grupa za dijabetes, *Diabetes mellitus*, Nacionalni komitet za izradu vodiča kliničke prakse, Beograd, 2002.
11. Milosavljević, M., *Marketing*, dvadeseto izmenjeno izdanje, Beograd, 2001.
12. Nešić D., Balšić V., Janjić M., *Balneoklimatologija Vrnjačke Banje*, Vrnjačka Banja, 2001.
13. Pečujlić, M., Milić, V., *Metodologija društvenih nauka*, drugo izdanje, Beograd, 2003.
14. Porter, M.E., *From Competitive Advantage to Corporate Strategy*, Harvard Business Review, 1987.
15. Stanković, S., *Vrnjačka Banja - Turističko-geografska monografija*, Beograd, 1994.
16. Stanković, S., *Neke osobenosti prometa turista Vrnjačke Banje*, Beograd, 1994.
17. Topalović, O., *Stari banjski lekari*, Vrnjačka Banja, 1996.
18. Turistički centar Vrnjačka Banja, *Vodič kroz Vrnjačku Banju*, Vrnjačka Banja 2008.
19. Zečević B., *Okrugli sto na temu Menadžment u banjskom turizmu i specijalni program u banjama*, Turistička berza banja, Vrnjačka Banja, 2004.

Interni dokumenti Specijalne bolnice „Merkur“:

1. Statut preduzeća,
2. ostali interni dokumenti

Interna dokumenti Udruženja banjskih i klimatskih mesta Srbije

Interni dokumenti Turističkog centra Vrnjačka Banja

Interni dokumenti JKP „Beli izvor“

Dokumentacija Republičkog zavoda za statistiku

Internet sajt:

1. www.vrnjcispa.rs
2. www.vrnjackabanja.rs
3. www.walkingserbia.com
4. www.htpfontana.com
5. sr.wikipedia.org
6. www.nrg-fit.com
7. www.putovanja.info
8. www.espa-ehv.com
9. www.udruzenjebanja.co.rs
10. www.ivacentar.com
11. www.vrnjacka-banja.org
12. www.turizam.autentik.net